

Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

Кафедра педагогіки

Ольга ГАЛІЦАН

ПЕДАГОГІКА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Одеса – 2023

Рекомендовано до друку рішенням ученої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол 9 від 30 березня 2023 року)

Галіцан О. А. Педагогіка: навчальний посібник для здобувачів освіти першого освітнього рівня (бакалавр) спеціальностей 014 Середня освіта (Математика), 014 Середня освіта (Фізика), 014 Середня освіта (Інформатика). Одеса, Університет Ушинського, 2023. 125 с.

Рецензенти:

Доктор педагогічних наук, професор, керівник центру забезпечення якості освіти Одеського національного університету імені І. І. Мечникова І. П. Анненкова;

Доктор педагогічних наук, професор Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського Н. В. Султанова.

У навчальному посібнику з педагогіки розкрито основні положення методології педагогіки та технології проектування і конструювання освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти України; висвітлено специфіку професійної діяльності сучасного вчителя; представлено історію становлення педагогічної думки на теренах України; наведено основні положення теорії навчання й теорії виховання.

Матеріал посібнику містить загальний опис дисципліни відповідно освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальностей 014 Середня освіта (Математика), 014 Середня освіта (Фізика), 014 Середня освіта (Інформатика); теоретичну інформацію до кожного модулю; засоби самоперевірки для здобувачів освіти; тематику практичних занять і самостійної роботи студентів.

ПЕРЕДМОВА

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» є флагманом підготовки освітян різного профілю, зокрема представників однієї з найпочесніших та найпрестижніших професій – вчителя природничо-математичних дисциплін – математики, фізики, інформатики.

Сьогодні модернізація вітчизняної системи професійної підготовки вчителів природничо-математичного спрямування зорієнтована на пошук шляхів реалізації соціального замовлення на компетентного спеціаліста, фахівця високого рівня професійної культури, здатного до неперервного саморозвитку, забезпечення гуманістичних взаємовідносин у професійній діяльності, мобільності в оволодінні й упровадженні загальнокультурних інноваційних технологій навчання в практику всіх ланок системи методичної, фізико-математичної й педагогічної освіти.

Сучасний вчитель Нової української школи є фасилітатором розвивального навчання, транслятором гуманістичних європейських цінностей, медіатором у налагодженні толерантного безбар'єрного освітнього середовища й наставника у проходженні школярами індивідуальною освітньою траєкторією навчання.

ВСТУП

Матеріал навчального посібника розроблено відповідно до змісту і логіки освітньо-професійної програми підготовки майбутніх учителів в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за спеціальностями 014 Середня освіта (Математика), 014 Середня освіта (Фізика), 014 Середня освіта (Інформатика).

Мета навчальної дисципліни «Педагогіка»: надання студентам уявлення про особистість педагога (викладача) сучасного закладу загальної середньої освіти, своєрідність організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти та профільній школі; провідні тенденції розвитку педагогічної думки в історичному аспекті; ознайомлення здобувачів освіти з базовими педагогічними законами та закономірностями, категоріями педагогіки, основами педагогічних досліджень; усвідомлення дидактичних засад процесу навчання, закономірностей, методів, принципів і засобів навчання, видів і форм організації навчання; визначення основних положень сутності процесу виховання, видів і головних методів виховання, завдання і функції класного керівника; усвідомлення майбутніми вчителями глибокого гуманістичного характеру системи освіти України та європейських перспектив її реформування.

Передумови для вивчення дисципліни: паралельно з вивченням навчальної дисципліни «Педагогіка» студенти мають вивчати такі навчальні дисципліни, як «Вступ до спеціальності», «Філософія», «Психологія», «Фізіологія» .

За результатами опанування матеріалу дисципліни майбутні вчителі фізико-математичних дисциплін мають демонструвати сформовані знання та вміння:

- здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності, визначати індивідуальні професійні потреби;
- співпрацювати з колегами, представниками інших культур та релігій, мотивувати людей до досягнення спільної мети;
- визначати предметний зміст та послідовність дій його опрацювання з урахуванням вимог державного стандарту освіти, типових освітніх програм, попередніх результатів навчання учнів, їхніх освітніх потреб;
- застосовувати інноваційні технології навчання освітньої галузі, зокрема технології розвитку учнів критичного мислення;
- застосовувати різні форми й види оцінювання результатів навчання учнів, встановлювати й фіксувати результати навчання учнів, на їхній основі визначати індивідуальну освітню траєкторію, розвивати в учнів уміння здійснювати самооцінювання;
- застосовувати механізми реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин між учителем і учнем, залучати батьків до участі в освітньому процесі, моделювати основні ролі вчителя в професійній діяльності, зокрема класного керівника;
- визначати інструменти забезпечення інклюзивного навчання, принципи, форми та методи ефективної підтримки осіб з особливими потребами;
- застосовувати та моделювати різні види і форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, позаурочної і позакласної роботи з учнями;

- планувати і здійснювати роботу класного керівника в Новій українській школі (НУШ) та профільній школі;
- відповідально ставитися до забезпечення дотримання етичних норм, цінувати індивідуальне і культурне різноманіття, ініціювати в педагогічній діяльності принципи толерантності, діалогу та співробітництва;
- знати основні психолого-педагогічні теорії навчання, форми, методи, технології та засоби навчання фізики, інформатики та математики;
- знати зміст та методи різних видів позакласної роботи та позашкільної роботи;
- проєктувати та організовувати навчальні заняття різних типів, адекватно використовувати педагогічні технології;
- усвідомлювати соціальну значущість майбутньої професії, бути умотивованим до здійснення професійної діяльності;
- відповідально ставитися до забезпечення дотримання етичних норм, цінувати індивідуальне і культурне різноманіття, ініціювати в педагогічній діяльності принципи толерантності, діалогу і співробітництва;
- планувати та організовувати конкурси і олімпіади з інформатики, математики та фізики; координувати навчально-тренувальний процес олімпіадної підготовки здобувачів освіти.

Очікувані результати навчання дисципліни: унаслідок вивчення навчальної дисципліни студенти мають:

- визначати предмет і особливості педагогіки як наукової теорії і навчального предмету;
- розуміти місце педагогічних знань в системі інших наук, чинники їх розвитку;

- володіти базовими педагогічними поняттями та їх визначеннями;
- обґрунтовувати основні наукові підходи щодо розвитку особистості;
- визначати особливості педагогічного процесу як соціального явища і предмета професійної діяльності педагога, його мету, завдання, функції, загальні закони та закономірності;
- історичні витоки становлення і розвитку педагогічної думки, основні педагогічні ідеї і погляди видатних педагогів класичної і вітчизняної педагогіки;
- визначати закономірності, принципи, методи і форми навчання і виховання;
- класифікувати методи і форми навчання і виховання;
- інтерпретувати завдання і функції класного керівника;

уміти:

- застосовувати інноваційні технології навчання і виховання;
- добирати оптимально доцільні форми й методи навчання та виховання;
- урахувати індивідуальні особливості школярів у процесі навчання і виховання;
- планувати роботу класного керівника з батьками;
- застосовувати весь спектр психолого-педагогічних заходів, засобів і педагогічних впливів для реалізації завдань національного, громадянського, духовного, фізичного, морального, розумового, правового, трудового, екологічного, економічного, гендерного, статевого, міжкультурного, естетичного виховання учнів;
- організовувати ефективну комунікацію між учасниками

освітнього процесу (учнями, учителями, батьками та ін.).

- планувати процес особистого розвитку і навчання професії педагога.

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти в контексті змісту навчальної дисципліни мають опанувати **такі компетентності**

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних наукових і практичних знань, критичного осмислення теорій, методів і понять педагогіки, інформатики.

Загальні компетентності (ЗК):

Здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді

Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків.

Спеціальні компетентності спеціальності (СК):

➤ Здатність моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання.

➤ Здатність добирати й використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів.

➤ Здатність до прийняття ефективних обґрунтованих рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків та мотивування людей до досягнення спільної мети, здатність до адаптації в новій ситуації.

➤ Здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та індивідуальні особливості учнів.

➤ Здатність до організації суб'єкт-суб'єктної

(рівноправної та особистісно-зорієнтованої) взаємодії з учнями в освітньому процесі; залучати батьків до освітнього процесу на засадах партнерства.

➤ Здатність до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами та також створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища.

➤ Здатність організувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язберезувальні технології.

➤ Здатність організувати процес навчання, виховання і розвитку учнів, а також різні види й форми навчальної і пізнавальної діяльності учнів, позакласної і позаурочної роботи.

➤ Здатність добирати й використовувати сучасні та ефективні методики й технології навчання, виховання й розвитку учнів

➤ Здатність до формування мотивації та організації пізнавальної діяльності учнів.

➤ Здатність забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей і здібностей.

➤ Здатність до організації процесу навчання, виховання і розвитку учнів

➤ Здатність до організації та планування виховної, позакласної роботи, наукових гуртків, творчих об'єднань тощо.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Загальні засади педагогіки

Тема 1. Сутність педагогіки як науки. Основні категорії педагогіки. Мета, завдання, об'єкт і предмет педагогіки. Основні поняття педагогіки (виховання, навчання, освіта, розвиток, соціалізація). Система педагогічних наук. Зв'язок педагогіки з іншими науками.

Тема 2. Законодавство України про освіту. Закон України «Про освіту» (2017): основні терміни, право на освіту, мова освіти, види освіти, форми здобуття освіти, складники та рівні освіти, заклади освіти, якість освіти, учасники освітнього процесу, академічна доброчесність.

Тема 3. Педагогічний процес. Компоненти педагогічного процесу: цільовий, змістовий, діяльнісний, результативний. Педагогічні закони, об'єктивні та суб'єктивні педагогічні закономірності.

Тема 4. Закономірності розвитку та вікові особливості дітей. Біологізаторська та соціологізаторська концепції розвитку особистості. Закономірності розвитку людини від народження до зрілості. Особливості індивідуального розвитку дитини в різні вікові періоди. Головні чинники, що впливають на розвиток особистості: виховання, середовище, спадковість.

Тема 5. Методи педагогічних досліджень. Етапи педагогічного дослідження. Методи педагогічного дослідження: теоретичні, емпіричні, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Тема 6. Сучасні методологічні підходи в педагогіці.

Аксіологічний підхід. Культурологічний підхід. Особистісно-діяльнісний підхід. Компетентнісний підхід. Системний підхід.

Змістовий модуль 2. Особистість сучасного вчителя

Тема 1. Професійна компетентність і педагогічна майстерність учителя. Трансверсальні компетентності вчителя сучасної школи. Професіограма вчителя. Сутність поняття «педагогічна майстерність». Основні структурні компоненти педагогічної майстерності. Рівні педагогічної майстерності. Принципи вдосконалення педагогічної майстерності. Критерії педагогічної майстерності.

Тема 2. Педагогічна техніка вчителя. Засоби вербального (мовленнєве спілкування (монолог, діалог), говоріння, слухання, мовленнєвий етикет) і невербального (фізіономіка, артефакти, кінексика, пантоміміка, тексика, проксеміка, просодика; екстра лінгвістика) спілкування та їх роль у вихованні і навчанні школярів. Емоційна саморегуляція вчителя.

Тема 3. Імідж учителя. Науковий аналіз концепту «імідж»: генеза поняття та напрями реалізації в освітньому процесі, педагогічний вимір проблематики професійної іміджелогії, навички професійного іміджування в роботі вчителя. Візуальний (зовнішній), процесуальний (вміння взаємодіяти з іншими), внутрішній (особистісні якості) імідж учителя.

Тема 4. Професійна позиція учителя. Різні підходи до трактування понять «позиція», «професійна позиція». Варіативність професійної позиції вчителя. Рівні сформованості професійної позиції вчителя (нормативно-орієнтувальний,

оцінно-регулятивний, дієво-творчий). Діалогічна позиція. Стили спілкування вчителя.

Тема 5. Професійна культура вчителя. Сутність поняття «професійна культура». Складники педагогічної культури вчителя мови і літератури. Функціональні компоненти педагогічної культури. Критерії рівнів педагогічної культури вчителя.

Тема 6. Педагогічна творчість учителя. Сутність поняття «творчість». Основні джерела педагогічної творчості. Творчий стиль діяльності вчителя. Педагогічна творчість як цілісний процес професійної реалізації та самореалізації педагога в освітньому процесі. Складники творчого процесу. Рівні творчої педагогічної діяльності вчителя мови і літератури. Критерії прояву творчої індивідуальності особистості вчителя. Творчий потенціал вчителя мови і літератури.

Тема 7. Педагогічний артистизм учителя. Сутність понять «артистизм», «педагогічний артистизм». Функції артистизму в процесі педагогічного спілкування. Педагогічна імпровізація як невід'ємна складова творчої діяльності вчителя. Основи педагогічної імпровізації. Функції педагогічної імпровізації.

Змістовий модуль 3. Історія педагогіки

Тема 1. Становлення і розвиток виховання (первісне суспільство, античність, середньовіччя). Виховання в Стародавній Греції (спартанська та афінська системи навчання і виховання). Школа і педагогіка в Стародавньому Римі. Педагогічні погляди Сократа, Платона, Арістотеля, Демокріта,

Катона старшого, Квінтіліана. Освіта і виховання в епоху середньовіччя. Виникнення університетів.

Тема 2. Педагогічна думка епохи Відродження.

Педагогіка гуманізму. «Експериментальні школи» В. да Фельтре і Г. Гуаріні. Педагогічні погляди М. Монтеня та ін. Гуманістичні погляди Т. Мора, Ф. Рабле.

Тема 3. Педагогічні ідеї Я. А. Коменського.

Вікова періодизація Я. А. Коменського. «Материнська школа» і «Велика дидактика» Я. А. Коменського. Класно-урочна система. Я. А. Коменський про моральне виховання, дисципліну та вимоги до вчителя.

Тема 4. Педагогічні погляди Дж. Локка, Ж. Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Й. Герберта, А. Дистервега. Прогресивні погляди Дж. Локка, принципи виховання. Виховання вільної людини нового буржуазного суспільства, теорія природного виховання у творах Ж. Ж. Руссо. Створення вікової періодизації розвитку людини від народження до повноліття. Теорія елементарної освіти та методика початкової освіти Й. Песталоцці. Теорія ступенів навчання Й. Гербарта. Засоби керування дітьми. Національний характер виховання А. Дистервега. Три ступені розвитку дитини. Співвідношення класичної та реальної освіти.

Тема 5. Зарубіжна педагогічна думка XIX-XX ст.

(Дж. Дьюї, М. Монтессорі, С. Френе). Педагогіка прагматизму Джона Дьюї. Чотири імпульси дитини. Принцип самонавчання Марії Монтессорі. Експериментальна початкова школа Селестена Френе. Вальфдорська педагогіка. Педагогічні погляди Я. Корчака.

Тема 6. Педагогіка Київської Русі. Педагогічна думка

України в XVII-XVIII ст. Монастирські школи, жіночі училища, школи грамоти. Братські школи України. Острозька школа-академія. Києво-Могилянська академія. Освіта Запорізької Січі. Педагогічні погляди українських просвітителів: Ф. Прокоповича, М. Козачинського та їх вплив на реформи Петра I в освіті. Педагогічні погляди Г. Сковороди та ін.

Тема 7. Педагогічна думка України XIX-XX ст. Розвиток прогресивної педагогічної думки в Україні. Науково-педагогічна діяльність М. І. Пирогова та К. Д. Ушинського. Педагогічні ідеї Т. Г. Шевченка, Л. Українки, І. Франка, М. Коцюбинського та ін. Педагогічна діяльність М. Драгоманова. Народна школа С. Русової. Педагогічні ідеї та погляди С. Т. Шацького, А. С. Макаренка. Виховання в колективі і через колектив. Сутність теорії трудового виховання. Вчення В. О. Сухомлинського про сутність та соціальні функції професійної діяльності вчителя. Педагогічна діяльність у Павлишській школі.

Змістовий модуль 4. Теорія навчання

Тема 1. Основні поняття дидактики. Категорії дидактики. Завдання освіти. Компоненти змісту навчання. Об'єктивні закономірності та принципи, на яких базується процес організації навчання. Зміст освіти (стандарти, плани, програми, підручники і посібники).

Тема 2. Види і технології навчання: програмоване, модульне, дистанційне, проблемне, комп'ютерне, програмоване навчання. Індивідуалізоване й диференційоване навчання. Нові інформаційні технології.

Тема 3. Методи і форми навчання. Класифікація методів навчання. Індивідуальна, групова, фронтальна форми організації навчання. Урок – як основна форма організації освітнього процесу. Нестандартні форми навчання. Види, функції, параметри, форми, результати контролю процесу навчання в загальноосвітній школі. Вимоги до оцінки, види оцінювання.

Змістовий модуль 5. Теорія виховання

Тема 1. Основні поняття теорії виховання. Основні категорія теорії виховання (виховання, самовиховання, перевиховання, формування особистості, становлення особистості, розвиток особистості). Закономірності і принципи виховання. Методи виховання: методи впливу на свідомість і почуття вихованців, методи організації діяльності, формування досвіду суспільної поведінки, методи стимулювання поведінки, методи контролю за ефективністю виховання. Масові, групові та індивідуальні форми виховної роботи.

Тема 2. Сутність і функції роботи класного керівника. Функції і завдання класного керівника. Планування роботи класного керівника. Робота класного керівника з обдарованими і «важковиховуваними» учнями. Робота класного керівника з батьками.

Тема 3. Напрями виховання. Національно-патріотичне виховання. Полікультурне виховання. Моральне виховання. Інтелектуальне (розумове) виховання. Статеве виховання. Естетичне виховання. Економічне виховання. Фізичне виховання. Трудове виховання. Екологічне виховання. Сімейне виховання. Роль сім'ї у вихованні особистості дитини. Насильство в сім'ї і школі (булінг).

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІКИ

Тема 1. Сутність педагогіки як науки

Назва «педагогіка» походить від грецьких слів «paidos» — дитина і «ago» — веду, тобто «дітоводіння». У Давній Греції так називали рабів, які супроводжували дітей рабовласників до школи, пізніше — вільнонайманих людей, котрі займалися наставництвом, вихованням та навчанням дітей. Називали ще їх педономами, дидасками, майстрами.

Педагогіка – наука про навчання, виховання, освіту, розвиток і соціалізацію людини на всіх етапах її вікового розвитку. Наука про спеціально організовану цілеспрямовану і систематичну діяльність з формування людини.

Термін «**виховання**» вживається в педагогічній науці в чотирьох значеннях:

- у широкому соціальному, йдеться про виховний вплив на людину всього суспільства і всієї дійсності, який містить в собі не лише позитивну спрямованість, а й конфлікти та протиріччя; тут особистість може не тільки формуватися під впливом соціального середовища, а й деформуватися, або, навпаки, загартуватися у боротьбі з труднощами, «робити саму себе»;
- у широкому педагогічному, коли мається на увазі виховання в діяльності шкіл, технікумів, університетів та інших закладів, де персонал керується педагогічною теорією та її практичними методичними рекомендаціями;

- у вузькому педагогічному, коли виховання є цілеспрямованою виховною діяльністю педагога (наприклад, класного керівника в школі, куратора в вищому навчальному закладі), щоб досягти певної мети в студентському колективі;

- у гранично вузькому, коли педагог або батько вирішують конкретну індивідуальну проблему виховання або перевиховання (наприклад, у юнака прагнуть виховати чесність, ввічливість).

Освіта — процес засвоєння систематизованих знань і формування на їх основі світогляду, розвитку пізнавальних можливостей, а також набуття умінь і навичок для практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань. Термін «освіта» вживається на означення не тільки процесу розумового виховання і підготовки до виконання певних суспільних функцій, а й результату цього процесу: певного рівня освіченості, ступеня озброєності знаннями, уміннями і навичками, а також характеру освіченості (неповна середня, повна середня або вища, загальна чи професійна освіта). Здобуття певної освіти відповідає і певному статусу людини в суспільстві.

Поняття «освіта» означає також сукупність і функціонування освітньо-виховних установ різних типів та ступенів (початкових, середніх та вищих шкіл, курсів, дошкільних та позашкільних закладів тощо). Йдеться про організацію освітньої справи за певними її принципами, завданнями, масштабами.

Формальна освіта це освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти

результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

Неформальна освіта - це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій.

Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

Навчання — цілеспрямована взаємодія вчителя й учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються уміння й навички.

Навчання не є механічною передачею знань учителем учням. Це їх спільна праця, в якій викладання й учіння перебувають у єдності й взаємодії. Провідна роль у цьому процесі належить учителю, який викладає учням навчальний матеріал, спонукає їх до учіння, спрямовує та організовує їх пізнавальну діяльність, навчає засобам і прийомам засвоєння знань, умінь і навичок, перевіряє, контролює та оцінює їх працю. Учні засвоюють (сприймають, осмислюють, запам'ятовують) знання, перетворюють узагальнений наукою досвід людства на особисте надбання, набувають навичок та умінь оперування знаннями, використання їх для вирішення навчальних завдань і практичної діяльності.

Під **формуванням особистості** мають на увазі процес

розвитку людини як залежно від цілеспрямованих впливів, так і різноманітних впливів навколишнього середовища. У сучасній зарубіжній педагогіці перша група дій на людину часто позначається терміном «інтенціональне виховання», друга — «функціональне виховання».

Педагогіка пов'язана з багатьма науками: філософією (етикою), соціологією, естетикою, психологією, анатомією і фізіологією людини, економічними науками, етнологією, педіатрією, кібернетикою тощо.

Міжпредметні зв'язки педагогіки з іншими науками дають змогу глибше пізнати педагогічні факти, явища і процеси.

Тема 2. Законодавство України про освіту

Засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є: людиноцентризм; верховенство права; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності; розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами; забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування; науковий характер освіти; різноманітність освіти; цілісність і наступність системи освіти; прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень; відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством; інституційне відокремлення функцій контролю (нагляду) та функцій забезпечення діяльності закладів освіти;

інтеграція з ринком праці; нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями; свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності; академічна доброчесність; академічна свобода; фінансова, академічна, кадрова та організаційна автономія закладів освіти у межах, визначених законом; гуманізм; демократизм; єдність навчання, виховання та розвитку; виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій; формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками.

Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план;

Індивідуальна програма розвитку - документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання.

Освіта як цінність передбачає прилучення до культури – до того багатства, що накопичило суспільство, цивілізація. Ціннісна характеристика передбачає розгляд трьох взаємозалежних блоків: освіта як цінність державна, суспільна, особистісна.

Освіта як процес – це спеціально організоване передавання соціально значущого досвіду, процес цілеспрямованої зміни властивостей особистості, перетворення свідомості, формування людини як особистості, як професіонала. Освіта як процес руху до заданої мети навчання характеризується суб'єктивно-об'єктивними діями викладачів і студентів.

Освіта, нарешті, може розглядатися, як результат державного, суспільного та особистісного здобуття усіх тих цінностей, які виникли в процесі освітньої діяльності, які значущі для економічного, морального, інтелектуального стану всіх споживачів продукції освітньої сфери.

Освіта як результат – свідчить про завершення деякого її етапу, про закінчення навчального закладу та засвідчення цього факту сертифікатом (свідоцтвом, дипломом).

Освіта як послуга передбачає створення умов для ефективного навчального процесу і досягнення запланованого результату.

Освіта як система має певну структуру (складові і зв'язки), яка може бути представлена за різними ознаками (функціональні завдання, рівні управління, джерела фінансування, рівні і форми навчання тощо).

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості і вищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних цінностей, формування громадян, здатних до усвідомленого суспільного

вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення економіки кваліфікованими фахівцями (преамбула Закону України «Про освіту»).

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Тема 3. Педагогічний процес

Педагогічним процесом називають розвивальну взаємодію вихователів і вихованців, спрямовану на досягнення визначеної мети формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Педагогічний процес – це система, в якій органічно поєднані процеси формування, розвитку, виховання й навчання з усіма умовами, формами, методами їх функціонування. Система – це виділена на основі певних ознак впорядкована множина взаємопов'язаних елементів, поєднаних загальною метою функціонування і єдністю управління і, які перебувають у взаємозв'язку з середовищем як цілісне явище. Прикладом систем, в яких здійснюється педагогічний процес, є система народної освіти в цілому, школа, клас, навчальні заняття та інше. Кожна з них функціонує в певних зовнішніх умовах: природничо-географічних, суспільних, культурних тощо. Для кожної системи існують специфічні умови. Для шкільної системи характерними є матеріально-технічні, санітарно-гігієнічні, морально-психологічні, естетичні та ін.

Структурою (розміщенням, розташуванням елементів у системі) системи є елементи (компоненти), які виділені на основі певних критеріїв. Для характеристики педагогічного процесу як системи необхідно виділити критерії аналізу. Ними можуть бути будь-які достатньо вагомі показники процесу — умови його функціонування, величини досягнутих результатів тощо. Важливо, щоб вони відповідали вимогам вивчення системи. Дослідники намагаються добирати такі критерії, які сприяли б розкриттю найважливіших зв'язків, забезпечували проникнення в глибину пізнання невідомих раніше явищ, закономірностей.

Компонентами системи, в якій здійснюється педагогічний процес, є: педагоги, вихованці, умови виховання. Сам педагогічний процес характеризується метою, завданнями, змістом, методами, формами взаємодії педагогів і вихованців, а також досягнутими при цьому результатами. Оскільки ці компоненти педагогічного процесу матеріалізуються шляхом активної взаємодії найважливіших учасників педагогічного процесу - учнів і педагогів в певних конкретних умовах, – то виділяють ще такі компоненти педагогічного процесу, що цементують систему, як цільовий, змістовий, діяльнісний, результативний.

Цільовий компонент містить у собі всю різноманітність мети і завдань педагогічної діяльності: від генеральної мети - формування всебічно й гармонійно розвиненої особистості - до конкретних завдань формування окремих якостей чи їх елементів.

Змістовий компонент відображає сутність того, що реалізується в процесі досягнення як загальної мети, так і кожного завдання зокрема.

Діяльнісний компонент передбачає взаємодію педагогів і вихованців, їх співробітництво, організацію й управління процесом, маючи на увазі підсумковий результат. В науково-педагогічній літературі цей компонент називають ще організаційним або організаційно-управлінським.

Результативний компонент процесу відображає ефективність його функціонування, характеризує досягнуті здобутки у відповідності з визначеною метою і завданнями.

Між компонентами педагогічного процесу виділяють певні зв'язки – інформаційні, організаційно-діяльнісні, комунікативні, управління та самоврядування, причинно-наслідкові, генетичні, які виявляють історичні тенденції, традиції в навчанні й вихованні, забезпечують певну наступність і послідовність при плануванні й реалізації нових педагогічних процесів.

Виховання, освіта і навчання — три найважливіші напрями педагогічної діяльності, які органічно пов'язані між собою і доповнюють один одного. Їх взаємозв'язок — одна з **основних педагогічних закономірностей**. Адже освіта як процес і як результат інтелектуальної та практичної підготовки людини до життя передбачає навчання в певних його формах, зокрема й самоосвіту. Вона тісно пов'язана з вихованням. Правильно організований процес виховання відкриває можливості для свідомого і глибокого опанування науковими знаннями. Це стосується і навчання, у процесі якого формуються світогляд, внутрішній світ учнів, їхня самооцінка ставлення до людей, до праці, до життя загалом. Навчання неодмінно виконує виховну функцію, а у виховній роботі, в яких би формах її не здійснювали, обов'язкові певні елементи навчання: використання і застосування знань, пояснення, показ,

наслідування, засвоєння та ін. Виховання — найбільш загальне і всеосяжне поняття. Як процес, діяльність воно спрямоване на вироблення певних норм поведінки людини. Освіта сприяє формуванню світогляду, набуттю певної суми знань. Це — складова виховання. Навчання ж — це процес здобуття освіти, у якому взаємодіють учитель та учень. Отже, попри те, що виховання, освіта і навчання тісно взаємопов'язані, їх не можна ототожнювати, оскільки вони мають свою специфіку, свої особливості

Тема 4. Закономірності розвитку та вікові особливості дітей

Поняття **«особистість»** характеризує суспільну сутність людини, пов'язану із засвоєнням різноманітного виробничого і духовного досвіду суспільства. Біологічна характеристика людини в нього не входить. Особистість — соціально зумовлена система психічних якостей індивіда, що визначається залученістю людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин. Виявляється вона і формується в процесі свідомої діяльності й спілкування. Поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуального, неповторного.

Структура особистості багатогранна. Найхарактернішими її компонентами є скерованість (вибіркове ставлення людини до дійсності); можливості (сукупність здібностей, яка забезпечує успіх діяльності); характер (комплекс сталих психічних властивостей людини, що виявляються в її поведінці та діяльності, у ставленні до себе, до суспільства); самоуправління

(утвердження самосвідомості особистості, що здійснює саморегуляцію: підсилення або послаблення діяльності, самоконтроль, корекцію дій і вчинків, планування життя й діяльності).

Особистість характеризують такі **ознаки**:

- розумність (визначає рівень інтелектуального розвитку);
- відповідальність (рівень розвитку почуття відповідальності, уміння керувати своєю поведінкою, аналізувати свої вчинки і відповідати за них);
- свобода (здатність до автономної діяльності, прийняття самостійних рішень);
- особиста гідність (визначається рівнем вихованості, самооцінки);
- індивідуальність (несхожість на інших).

Особистість визначають неповторні фізичні якості, психічні процеси, темперамент, риси характеру, здібності, її потреби, інтереси. Вони позначаються на її пізнавальній діяльності, навчанні, праці, вчинках, ставленні до себе, взаєминах з іншими.

Своєрідність психіки, особистісна неповторність індивіда визначає індивідуальність.

Індивідуальність — сукупність зовнішніх та внутрішніх особливостей людини, що формують її своєрідність, відмінність від інших людей. Вона постає як цілісна характеристика людини — оригінальність, самобутність її психічного складу, — будучи тим особистим «Я», за яким пізнають, характеризують та оцінюють людину як особистість. Вона виявляється у здібностях людини, в основних потребах, інтересах, схильностях, рисах

характеру, у почутті власної гідності, у світобаченні, системі знань, умінь, навичок, у рівні розвитку інтелектуальних, творчих процесів, в індивідуальному стилі діяльності та поведінки, в типі темпераменту, в особливостях емоційної та вольової сфер тощо.

Передумовою формування людської індивідуальності є анатомо-фізіологічні задатки, які перетворюються в процесі розвитку і виховання, породжуючи широку варіативність виявів індивідуальності.

Спадковість — здатність організму відтворювати потомство, передавати свої ознаки наступним поколінням, відновлення у нащадків біологічної подібності.

За спадковістю передаються: тип нервової системи, конституція тіла, зовнішні ознаки (колір волосся, очей, шкіри) та власне людські задатки (високоорганізований мозок, здатність розмовляти, ходити у вертикальному положенні, займатись певними видами діяльності тЯк умова формування особистості спадковість залежить від генотипу, який визначає анатомо-фізіологічну структуру організму, стадії його дозрівання, будову нервової системи, динамічність нервових процесів.

Крім спадковості на формування особистості впливає і **середовище**, — все, що оточує дитину протягом усього життя: природні чинники (клімат, природні умови та ресурси); сім'я, близьке оточення; соціальні умови існування. Погіршення чи поліпшення стану середовища значною мірою впливає на розвиток людини, її духовну і моральну сферу.

Середовище поділяють на:

а) мегасередовище, яке для дитини має інформаційно-світоглядний характер і ототожнюється в її свідомості з поняттями космос, планета;

б) макросередовище, що ототожнюється з поняттями етнос, суспільство, країна, держава;

в) мезосередовище, що ототожнюються з уявленнями про своє місто або село, навколишню місцевість, рідний край, засоби масової інформації, приналежність до певної субкультури;

г) мікросередовище, що є безпосереднім оточенням індивіда: сім'я, клас, школа, компанія, сусіди, ровесники, громадські, приватні, державні організації.

Потенційні можливості навколишнього середовища слід уміло використовувати в процесі виховання. У середовищі, під його впливом людина соціалізується.

Соціалізація — процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків та відносин. Через неї відбувається успадкування і перетворення індивідами соціального досвіду у власні установки, орієнтації, навички, уміння, здібності тощо. Її мета — допомогти дитині адаптуватися в суспільстві, засвоїти досвід старших, зрозуміти своє покликання, знайти шляхи найефективнішого самовизначення. Результатом соціалізації є активне відтворення особистістю набутого соціального досвіду у діяльності та спілкуванні.

Виділяють такі види соціалізації (за критерієм наявності мети щодо засвоєння соціального досвіду): а) цілеспрямована (людина ставить мету щодо змісту соціального досвіду, який вона прагне засвоїти і знає, яким чином здійснити цей процес); б) стихійна (засвоєння людиною норм, правил поведінки, поглядів, стереотипів відбувається без визначення мети і механізмів їх засвоєння).

Виховання і навчання цілеспрямовано впливають на

розвиток особистості (на відміну від стихійного впливу середовища), вони постають як свідомо, підпорядкована певній меті діяльність, результати якої мають передбачуваний характер. Виховання й навчання сприяють:

1. Розвитку успадкованих фізичних особливостей і природних здібностей, набуттю нових рис і якостей, що формуються впродовж життя людини. Не змінюючи успадкованих фізичних і психічних особливостей, вони сприяють їх загартуванню, зміцненню гальмівних процесів, зміцненню й динамізації нервових процесів, внесенню певних коректив у процес формування особистості.

2. Розвитку умінь переборення внутрішніх суперечностей відповідно до особливостей суспільного розвитку. Це відбувається у процесі постановки нових цілей, завдань і вимог перед вихованцями, спонукаючи їх до пошуку способів подолання труднощів. Пасування перед суперечностями, ухилення від необхідності переборювати їх, спричиняють затримки психічного розвитку, які нерідко набувають кризового характеру. Найчастіше виникають вони там, де дорослі не помічають нових потреб, інтересів, фактів, тенденцій у житті дитини, її невдоволення умовами, способом життя, який вона вже переросла, що затримує її гармонійне існування і розвиток, внаслідок чого й виникають кризи (прояви негативізму, протидії вимогам дорослих, конфлікти).

3. Психічному розвитку людини. До цього процесу належать осмислення, систематизація, узагальнення інформації, засвоєваної під час різних видів діяльності. Такий розвиток постає як цілісні якісні зміни особистості, внаслідок яких людина виробляє і виявляє в собі здатність засвоювати

складнішу інформацію, виконувати складніші завдання і реалізовувати нові вміння, самостійно здобувати знання.

4. Інтелектуальному, творчому розвитку особистості. Мисленнєві здібності краще розвиваються там, де вчитель правильно організовує навчальну діяльність, виконуючи у процесі навчання проблемні ситуації, сприяючи самостійному вирішенню творчих завдань.

7. Розвитку особистості, яка постійно вдосконалюється, будучи не лише об'єктом, а й суб'єктом виховного процесу. Під впливом виховання й навчання формуються свідомість і самосвідомість, власне «Я», що опосередковує усі виховні впливи; активізується самопізнання, вироблення якостей, що відповідають ідеалам, життєвій меті. Індивід починає працювати над собою, вдосконалювати себе завдяки власній діяльності, формуючи характер і волю, інші позитивні якості. Змінюючи себе, особистість змінює умови й обставини свого життя і розвитку.

Тема 5. Методи педагогічних досліджень

Поняття «**метод**» (грец. *methodos*) використовувалося в стародавньому світі як синонім до виразів «шлях дослідження, спосіб пізнання». Сучасна філософія трактує його як форму практичного і теоретичного освоєння дійсності, систему засобів, прийомів, принципів та підходів, які може застосовувати конкретна наука для пізнання свого предмета.

Метод науково-педагогічного дослідження — спосіб дослідження психолого-педагогічних процесів формування особистості, встановлення об'єктивної закономірності виховання і навчання.

Для отримання різнобічних відомостей про розвиток особистості, колективу або іншого об'єкта навчання й виховання підбирають оптимальний комплекс методів — методику дослідження.

Методика дослідження — процедура, послідовність здійснюваних пізнавальних і перетворюючих дій, операцій та впливів, спрямованих на вирішення дослідницьких завдань.

Сучасна педагогіка використовує такі **методи педагогічних досліджень**: педагогічне спостереження, бесіда, інтерв'ю, експеримент, вивчення продуктів діяльності, соціологічні методи, соціометричні методи, тестування тощо.

Тема 6. Сучасні методологічні підходи в педагогіці

Методологічні підходи – це способи здійснення науково-пізнавальної роботи. У широкому значенні це поняття вкладається раціонально – рефлексивна розумова діяльність, яка спрямована на вивчення варіантів перетворення людиною оточуючої дійсності.

Особливе значення методологічні дослідження мають для сучасної педагогіки. З їх допомогою вчителі займаються зі своїми вихованцями пошуковою діяльністю, організують дослідження згуртованості класного колективу, виявляють індивідуальні особливості кожної дитини.

Методологічні підходи – це відмінний спосіб пошуку, розробки, систематизації методів наукового пізнання, без яких неможливо сформуванню у підростаючого покоління уявлення про картину матеріального світу.

Методологічний підхід – це стратегічний напрям, який визначає всі компоненти системи навчання: його цілі, завдання, зміст, шляхи і способи їх досягнення, діяльність учителя й учня

тощо.

Методологічний підхід в педагогічній освіті є сукупністю взаємопов'язаних елементів концепції (ідеї, цілі, прийоми, методи, форми, способи, принципи, цінності), органічно вибудованої на основі виділеної домінуючою цільової установки, яка виконує системоутворювальну функцію в побудові педагогічної освіти.

Функційна характеристика сучасних методологічних підходів

Методологічний підхід	Методи, що реалізують функції підходу
СИСТЕМНИЙ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ системний аналіз (система правил і операцій, необхідних для вивчення перебігу і розвитку педагогічного явища або процесу) ➤ структурний аналіз ➤ порівняльний аналіз ➤ об'єктивація
ПАРАДИГМАЛЬНИЙ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ парадигмально-генетична експертиза ➤ парадигмально-історична експертиза ➤ складання дисциплінарної матриці
АКМЕОЛОГІЧНИЙ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ акмеологічний аналіз ➤ акмеологічна експертиза ➤ акмеологічний експеримент
СИНЕРГЕТИЧНИЙ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ інтерпретація ідей ➤ прогнозування ➤ адаптація ідей ➤ використання ідей в моделюванні і прогнозуванні
АНТРОПОЛОГІЧНИЙ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ антропологічна редукція ➤ антропологічна інтерпретація
СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ соціокультурне проектування ➤ соціокультурна контекстуалізація
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ визначення алгоритму дії ➤ визначення схеми формоутворення ➤ педагогічне (методичне) конструювання
КОМПЕТЕНТІСНИЙ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ моделювання мети навчання (виховання) ➤ моделювання результатів освіти ➤ відображення результатів освіти як системи

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ

СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Тема 1. Професійна компетентність і педагогічна майстерність учителя

Трансверсальні компетентності вчителя нової української школи є системним комплексом інструментальних (практично-реалізаційних), інтерперсональних (індивідуально згенерованих) та системних (інтегральних) компетентностей, що реалізують параметр трансферу (перенесення) системи здобутих знань, умінь та навичок особистості у площину розв'язання професійно-педагогічних завдань та ситуацій освітньої практики на засадах увиразнення індивідуального метакогнітивного та професійного потенціалу особи.

На основі сформованих професійних (hard skills) і трансверсальних (soft skills) компетентностей формується педагогічна майстерність учителя.

Педагогічну майстерність не можна пов'язувати з якимось особливим даром, ототожнювати (як це нерідко зустрічається в науковій літературі та на рівні побутових міркувань) з вродженими якостями. Адже якості не передаються спадково. Людина через генно-хромосомну структуру отримує лише задатки, генотипні утворення, які є передумовою розвитку й формування певних якостей. До того ж педагогічна професія є масовою і тут не можна покладатися на талант окремих індивідуальностей.

Рівні педагогічної майстерності вчителя можна представити таким чином:

➤ Елементарний рівень. У вчителя наявні лише окремі якості професійної діяльності. Найчастіше — це володіння знаннями для виконання педагогічної дії, володіння предметом викладання тощо.

➤ Базовий рівень. Учитель володіє основами педагогічної майстерності: педагогічні дії гуманістично зорієнтовані, стосунки з учнями й колегами розвиваються на позитивній основі, добре засвоєно предмет викладання, методично впевнено і самостійно організовано навчально-виховний процес на уроці.

➤ Досконалий рівень. Характеризується чіткою спрямованістю дій учителя, їх високою якістю, діалогічною взаємодією у спілкуванні. Педагог самостійно планує й організовує свою діяльність на тривалій проміжок часу, маючи головним завданням розвиток особистості учня.

➤ Творчий рівень. Характеризується ініціативністю і творчим підходом до організації професійної діяльності. Вчитель самостійно конструює оригінальні педагогічно доцільні прийоми взаємодії. Діяльність будує, спираючись на рефлексивний аналіз. Сформовано індивідуальний стиль професійної діяльності.

Майстерність викладача як найвищий рівень розвитку його професіоналізму полягає в умінні організовувати навчальний процес і досягти бажаного результату, творчого розвитку студентів.

Складовими високої педагогічної майстерності є висока загальна культура, педагогічні здібності, педагогічний такт, методична майстерність, педагогічна техніка, мовна культура,

особистісні якості, педагогічний оптимізм, гуманістична спрямованість тощо.

Загальними критеріями педагогічної майстерності є гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність).

Гуманістична спрямованість діяльності, що полягає в спрямованості діяльності педагога на особистість іншої людини, утвердження найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки та стосунків. Вона передбачає гуманістичний вияв його ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів. Той, хто не любить і не поважає дітей, учнів, не може досягти успіху на педагогічній ниві, бо тільки щира любов і глибока повага педагога до вихованців породжують відповідну любов і повагу до нього, його ідей, поглядів, переконань, знань, які він здобувати.

Професійна компетентність і професіоналізм передбачають наявність професійних знань (суспільних, психолого-педагогічних, предметних, прикладних умінь та навичок). Їх змістом є знання предмета, методики його викладання, знання з педагогіки і психології. Особливостями професійних знань є їх комплексність (потребує вміння синтезувати матеріал, аналізувати педагогічні ситуації, вибирати засоби взаємодії), натхнення (висловлення власного погляду, розуміння проблеми, своїх міркувань).

Професіоналізм педагога – це сукупність психофізіологічних, психічних та особистісних змін, які відбуваються в людині у процесі оволодіння знаннями та тривалої діяльності, що

забезпечують якісно новий, вищий рівень вирішення складних професійних завдань.

Педагогічний професіоналізм – уміння вчителя мислити та діяти професійно, що охоплює цілий набір професійних властивостей та якостей педагога, які відповідають вимогам учительської професії; володіння необхідними засобами, котрі Педагогічна майстерність (організаційно-управлінський аспект) забезпечують не тільки педагогічний вплив на вихованця, але і взаємодію, співробітництво та співтворчість. Для активного співробітництва з вихованцями вчителю необхідні мобілізація інтелекту, волі, моральних зусиль, організаторського хисту та вмиле оперування засобами формування моральних, інтелектуальних та духовних засад у школярів. Він повинен володіти широким арсеналом інтелектуальних, моральних та духовних засобів, що забезпечують педагогічний вплив на учня.

Тема 2. Педагогічна техніка вчителя

Педагогічна техніка (мистецтво, майстерність, уміння). Це сукупність раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки вчителя, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи з учнем, учнівським колективом відповідно до мети виховання, об'єктивних та суб'єктивних передумов.

Вона передбачає наявність специфічних засобів, умінь, особливостей поведінки педагога: високу культуру мовлення; здатність володіти мімікою, пантомімікою, жестами; уміння одягатися, стежити за своїм зовнішнім виглядом; уміння керуватися основами психотехніки (розуміння педагогом власного психічного стану, уміння керувати собою); здатність до

"бачення" внутрішнього стану вихованців та адекватного впливу на них.

З розвитком педагогіки та психології як науки і практичної діяльності разом з поняттям "педагогічна техніка", яке відображає тільки суб'єктивні особливості навчально-виховного процесу (контроль педагога за своїми емоціями, настроєм, поведінкою, перцептивно-чуттєвим сприйняттям зовнішніх предметів, технікою мовлення), стали використовувати термін "педагогічна технологія" (знання про майстерність), який стосується проблем планування та організації навчального процесу

Поняття «педагогічна техніка» містить дві групи складників. Перша група пов'язана з умінням педагога керувати своєю поведінкою: техніка володіння своїм організмом (мімікою, пантомімікою); керування емоціями, настроєм для зняття зайвого психічного напруження, збудження творчого самопочуття; опанування умінням соціальної перцепції (техніка керування увагою, уявою); техніка мовлення (керування диханням, дикцією, гучністю, темпом мовлення). Друга група пов'язана з умінням вплинути на особистість і колектив: техніка організації контакту, управління педагогічним спілкуванням; техніка навіювання тощо.

В освітньому процесі всі засоби спілкування поділяються на дві великі групи: вербальні (словесні) і невербальні.

Невербальну комунікацію можна визначити як взаємодія між індивідами з передачі інформації без мовних і немовних засобів: через образи, інтонації, жести, міміку тощо.

Невербальні засоби спілкування мають свою класифікацію, зокрема, це є: рухи тіла, жести (рухи рук, ніг,

голови тощо); вираз очей та спрямованість погляду; вираз обличчя; тактильні засоби (потиск руки, поцілунки); посмішка; реакція шкіри (почервоніння, збліднення); косметика; запахи (парфуми); одяг (колір, фасон); манери поведінки (наприклад, як ми їмо, розмовляємо з іншою людиною тощо); психогеографія (просторове поле між співрозмовниками, комунікаторами).

Проксеміка – тобто просторове відношення. Тут значення надають такому фактору, як відстань між співрозмовниками. Можна виділити такі типи проксеміки, як публічна, соціальна, персональна і особиста. Відстань між співрозмовниками залежить як від віку, так і від статі комунікантів, і від ступеня знайомства між ними. Відстань між комунікантами залежить також від ряду взаємин типу любов – дружба – доброзичливість – недоброзичливість – ворожнеча.

Міміка – найважливіший невербальний канал для вираження відносин і емоцій з іншими людьми. Дослідники намагалися класифікувати вирази обличчя і, як правило, точки зору сходяться на шести: радість, здивування, страх, сум, гнів, відраза.

Кінесика – сукупність поз, жестів і рухів, які доповнюють мову і роблять її більш виразною. Цей метод допомагає підтримувати увагу слухача і акцентувати ті моменти, які є найважливішими для оповідача.

Гаптика (дотик, тактильне спілкування). Торкання можуть бути використані для підтримки і поздоровлення в залежності від ставлення. Дотики часто регулюються культурними відмінностями.

Окулесика (візуальний контакт) – контакт очей регулює розмову і вказує на зміну ролей оратора і слухача. Зоровий

контакт використовується для підтвердження присутності інших людей і може розкрити інформацію про відносини, емоції, домінування і владу в соціальних відносинах.

Паралінгвістика (вокальні особливості, які супроводжують мову) – голосові підказки включають інтонації, тембр голосу і вокальні акценти і можуть посилити словесний сенс. Сміх і плач теж вважаються паралінгвістичними елементами. Ці жести можуть розкрити емоційний стан, ставлення до інших людей, соціальний клас або походження.

Хронеміка (час) – те, як людина використовує час або говорить про нього. Люди мають різні психологічно-часові орієнтації, які впливають на те, про що вони думають і як сприймають час в своєму повсякденному житті. Культура може відігравати важливу роль у визначенні спрямованості часу, тому важливо бути в курсі цих відмінностей і їх потенційного впливу на відносини.

Тема 3. Імідж учителя

Імідж (від англ. image — образ, вигляд, зображення) — це образ, система зовнішніх характеристик людини, що створюють або підкреслюють неповторну своєрідність особистості та завжди відображають індивідуальність.

Професія педагога є особливою. Учителі — це ті люди, які завжди перебувають у полі зору учнів, батьків, колег, виконуючи важливу соціальну місію.

Імідж — це своєрідний людський інструментарій, що допомагає вибудувати взаємини з навколишнім світом.

Це не тільки візуальний образ, але й спосіб мислення, дій, учинків, уміння спілкуватися, мистецтво говорити й, особливо, слухати.

Правильно обрані тон розмови, тембр голосу, доречні рухи багато в чому визначають той образ, у якому вчитель з'являється перед учнями й колегами. Разом із тактом, освіченістю, діловими якостями зовнішність педагога є продовженням його достоїнств або ще однією негативною рисою, що заважає в житті та кар'єрі.

Структура іміджу вчителя є полікомпонентною . Його головними складовими визначено такі:

- внутрішнє «Я» (внутрішній образ учителя, що відповідає обраному фаху та виявляється в його професійній культурі й мисленні, емоційності та творчому настрої, привабливості й вишуканості, внутрішній стійкості й гідності, позиції та ступені мобілізації тощо);
- зовнішній вигляд учителя (засвідчує ціннісні риси, які в гармонійному поєднанні з педагогічним артистизмом створюють позитивний образ учителя, сприяють формуванню гарного враження і репутації, допомагають виявити себе не тільки привабливою людиною, але й чудовим педагогом);
- використання вербальних і невербальних засобів спілкування (жести, міміка, пантоміміка, інтонація, магія слова, темпоритм мовлення педагога мають привертати увагу учнів до нього, викликати довіру і налаштовувати їх до активної взаємодії).

Тема 4. Професійна позиція учителя

Професійна позиція вчителя є засобом його самовираження як активного суб'єкта педагогічної діяльності; саме в позиції вчитель здатен виражати свій інтелект, емоції, почуття, волю,

професійні переконання, темперамент, характер і формувати на цій основі систему ставлень до педагогічної діяльності й професійного оточення.

Через професійну позицію вчитель реалізує вимоги й очікування суспільства, а також власні мотиви діяльності, цінності, цілі, світоглядні ідеали.

Професійна позиція педагога має різні контексти:

- педагогічно-особистісний, який виявляється в роботі вчителя з дітьми й виражається в професійних діях, зумовлених індивідуальним ставленням до кожної конкретної дитини;

- професійно-педагогічний, що зумовлює вираження педагогом через позицію свого культурного розвитку, цілей діяльності, прагнень здійснювати результативну роботу, розвиватись як творча особистість».

Професійна позиція вчителя – це система вольових, емоційно-оцінних, інтелектуальних ставлень до навколишньої дійсності, педагогічної діяльності, які визначають на активність вчителя.

Професійна позиція вчителя – це проекція особистісної позиції педагога, яка формується в процесі діяльності;

Поняття «професійна позиція вчителя» базується на основі понять «позиція» та «педагогічна позиція»; підґрунтям формування професійної позиції є світогляд особистості, набуті знання та вміння, система мотивів і життєвих цінностей, рефлексивні вміння

Професійна позиція є тією професійно-особистісною характеристикою, що відображає ціннісні ставлення вчителя до професійної діяльності та її результатів, учасників освітнього процесу (учителів, учнів, батьків) і до себе й забезпечує умови

для реалізації професійно-рольових функцій під час розв'язування педагогічних завдань.

Професійна позиція визначає ціннісно-рольову детермінацію розвитку свідомості спеціаліста, присвоєння норм, стереотипів, способів поведінки; - принципи, характер і форми взаємодії з учасниками освітнього процесу; рівень активності педагога, методологічну основу його діяльності, ставлення до основних наукових категорій; стимулює високу продуктивність професійної діяльності; впливає на вибір видів діяльності, методів роботи; професійна позиція є базою для професійного самовизначення вчителя, його професійного вдосконалення та розвитку.

Тема 5. Професійна культура вчителя

Професійна культура вчителя – це складне, інтегративне соціально-психологічне утворення в структурі особистості педагога, яке зароджується в системі відношень до природи і соціального середовища, визначає світоглядні орієнтири, ціннісні установки, загальну «концепцію» життєвих прагнень і позицій. Розвинена професійна культура є гарантом виправдання соціальних сподівань – лише завдяки їй вчитель може здійснити той тип діяльності, якого потребує від нього суспільство. Тому професійну культуру вчителя ніяк не можна спрощувати до системи спеціальних, вузькопрофесійних знань, умінь і навичок. Це поняття є ширшим і включає в себе весь духовний потенціал особистості педагога, інтелектуальні, емоційні практично-дійові компоненти його свідомості.

Багатогранність, різноманітність, відточеність, зразковий стан інструментів нашої творчості, уміння володіти ними так

само тонко, як прекрасний музикант володіє скрипкою, – все це і є педагогічною культурою.

Існують такі компоненти професійно-педагогічної культури вчителя: пізнавальний, мотиваційно-емоційний, діяльнісний та регулятивний.

Пізнавальний компонент включає відповідність навчальних і професійних інтересів, стійку потребу у підвищенні кваліфікації, володінні інформацією про зміст педагогічної діяльності та безпосередньо з предмета, що він викладає.

Мотиваційно-емоційний компонент – позитивне ставлення до педагогічної діяльності. Позитивне ставлення до знань про педагогічну діяльність, задоволення положенням серед колег-педагогів.

Діяльнісний компонент – відповідність знань, умінь, навичок та їх реалізація під час роботи зі студентами у навчальному закладі, потреба в педагогічній діяльності, активна позиція в застосуванні знань про педагогічну професію.

Регулятивний компонент – упевненість у подоланні труднощів оволодіння педагогічною діяльністю. Знання принципів та правил самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення, а саме: курси підвищення кваліфікації, конференції, симпозіуми тощо. Уміння вдосконалення професійно значущих якостей.

Тема 6. Педагогічна творчість учителя

Педагогічна творчість – особистісна якість педагога, яка є невичерпним джерелом його ініціативи, активності, інновацій, постійного натхнення для вдосконалення всього педагогічного процесу.

Творча діяльність вчителя здійснюється у двох основних формах: застосування відомих засобів у нових поєднаннях щодо педагогічних ситуацій, які виникають у навчальному процесі, і розробка нових засобів щодо ситуацій, аналогічних тим, з якими вчитель мав справу раніше. На початковій стадії творчий педагогічний процес являє собою встановлення нових зв'язків і комбінацій з раніше відомих понять і явищ. Він може бути реалізований на основі спеціальної методики. Оптимальні шляхи його здійснення можна визначити через алгоритм або за допомогою евристичної системи правил, виконуючи які легше знайти рішення. Вказівки до педагогічної діяльності норми цієї діяльності – необхідне наукове обґрунтоване керівництво для вчителя в його роботі. Виконання цих вказівок (якщо вони сприймаються саме, як керівництво, а не догма) відкриває вчителю простір для творчої праці.

Учитель нової української школи не просто навчає чи виховує, він формує світосприйняття й світорозуміння, світогляд і волю, ідеали, поняття моральності та краси, формує духовно-інтелектуальну творчу особистість, адаптовану до нових умов, різнобічно розвинену, соціально зрілу, яка успішно засвоює ціннісно-нормативний досвід попередніх поколінь, виробляючи свій власний досвід, діяльності, творчості, спілкування.

Творчість і діяльність педагога характеризуються різними рівнями:

- рівень елементарної взаємодії з класом: учитель використовує зворотній зв'язок, коригує свій вплив за його результатами, він не діє за досвідом інших учителів.

- рівень оптимізації діяльності на уроці, починаючи з його планування, коли творчість проявляється у вдалому виборі й доречному компонованні вже відомого вчителю змісту, методів і форм навчання.

- евристичний, коли учитель використовує творчі можливості безпосереднього спілкування з учнями.

- вищий рівень творчості учителя, який характеризується його певною самостійністю, використання готових прийомів, але в які вкладається особистісний початок, тому вони відповідають його творчій індивідуальності, особливостям виховання, конкретному рівню розвитку класу.

Тема 7. Педагогічний артистизм учителя

Артистизм учителя – не мрія, а актуальна потреба, доступна тому, хто дійсно бажає розвивати в собі ця якість. Сучасний педагог – це яскрава індивідуальність, творча особистість, що виявляє емпатію, вміє вирішувати проблемні ситуації, зацікавлювати, знаходити творчі підходи до пояснення матеріалу, захоплювати учнів творчістю, процесом саморозвитку. Педагогові необхідно знати засоби вербальної й невербальної комунікації, бути розкріпаченим, емоційно пластичним для пояснення різних фрагментів, передачі власних почуттів, ставлення і розуміння реакцій учнів.

В основі педагогічного артистизму лежать знання театральної педагогіки про артистизм акторів і режисерів, бо чимало елементів методики педагогічного артистизму запозичено з театральної педагогіки.

Структура педагогічного артистизму містить поняття про внутрішню й зовнішню сторони артистизму, а також містить у собі психофізичний, емоційно-естетичний і художньо-логічні

компоненти. В основі педагогічного артистизму лежать такі характеристики: товариськість, ірраціональність, інтуїція, емпатія, уява, спостережливість, здатність до імпровізації, самоконтроль.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Тема 1. Становлення і розвиток виховання (первісне суспільство, античність, середньовіччя). Виникнення університетів

Педагогіка пройшла тривалий етап становлення, сягаючи корінням давнього світу. Як свідчать археологічні, палеографічні, етнографічні джерела, задовго до будь-якої цивілізованої історії людства виховання дітей здійснювалося шляхом поступового безпосереднього залучення людини до життя роду або сім'ї — до праці, полювання, спорудження житла. У кожному племені існували свої обряди та традиції, але були й певні закономірності, розглянуті нами на прикладі праукраїнських племен і культур.

Виховання і школа в античному світі. Створена першими рабовласницькими державами цивілізація справила значний вплив на культурний розвиток людства. Виховання, яке виділилося як самостійна соціальна функція суспільства, сприяло появі спеціальних навчально-виховних закладів, де здійснювали систематичне навчання дітей.

Перші школи було відкрито в III—II тис. до н.е. в Індії (кастові), Китаї (сільські общинні) та Єгипті (школи писців). Їх

появі сприяло виникнення різних систем письма.

Європейська освіта та науково-педагогічна думка є спадкоємицею насамперед античної науки та освіти.

Епоха середньовіччя в Європі (V—XVI ст.) успадкувала від Римської імперії християнську релігію — католицизм. Головною ідеологічною силою, що визначила розвиток культури, стала християнська церква, яка різко негативно сприйняла античну культуру як язичницьку.

В історії добу середньовіччя оцінюють суперечливо. Так, гуманісти в ньому вбачають насамперед темряву та неучтво. Інші, наголошуючи на своєрідності, репрезентують її як епоху великого напруження духу та відчуття особистості — особистого порятунку (у монашества) та особистої честі (у рицарства). На початку цієї епохи освіта будувалась на основі вивчення античних авторів та природничих даних, отриманих вченими Давньої Греції та Риму. Пізніше знання приходить до занепаду. В царині розумовій домінує авторитет церкви, зникають природничі науки, все природне проклинається церквою, з'являються професори-містики та кабалістики, процвітають алхімія, астрологія. Середньовіччя увійшло в історію як епоха повного підкорення авторитету церкви та аскетизму.

В епоху середньовіччя у Західній Європі, залежно від класової та станової належності (духовні або світські феодали, бюргери — купці та ремісники — селяни), склалося кілька типів виховних систем:

1) церковне (духовне) виховання. Здійснювалося в християнській сім'ї та церковних школах (парафіяльних, монастирських, соборних). Школи відвідували хлопці 7—15 років. Учні зазубрювали молитви і псалми, вчилися читати

релігійні книги, писати, співати, вивчали арифметику. Опанувавши елементарні знання, кращі учні вивчали «сім вільних мистецтв»: тривіум (граматика, риторика, діалектика) і квадрівіум (арифметика, геометрія, астрономія, музика). Вершиною навчання вважалося богослов'я. Навчання носило релігійний характер. Учні готували до церковної діяльності;

2) рицарське виховання. Здійснювалося матір'ю (до 7 років) в сім'ях; з 7 до 14 років — в сім'ях сюзерена (більш знатного рицаря), де хлопчики виконували обов'язки пажа при його дружині; від 14 до 21 року — були зброєносцями сюзерена. Виховання завершувалося урочистим посвяченням у рицарі. Ставило за мету сформувати у майбутнього рицаря («пана землі й селян») кріпосницьку мораль, навчити поводитись у «вищому товаристві» та дати військово-фізичну підготовку. В основу виховання рицарів було покладено вивчення «вільних благочестей» (їзда верхи, стріляння з лука, метання списа, фехтування, плавання, полювання, гра в шахи, вміння складати і співати пісні). Більшість із них була неписьменною. Дівчата отримували домашнє виховання;

3) бюргерське виховання. Здійснювалося в гільдійських і цехових школах, які згодом було перетворено на міські початкові школи, утримувані на кошти міського самоврядування (магістрату). Ставило за мету підготовку дітей до торговельної, ремісницької справи. Учні навчали письма, читання, лічби та релігії, а в деяких школах — риторики, граматики, геометрії. Церква боролася проти поширення цих шкіл, бо вони руйнували її монополію у шкільній справі;

4) стихійне виховання дітей селян. Здійснювалося батьками у повсякденній праці та носило практичний характер. Його

складові: фізичне (витривалість, спритність, фізична сила), трудове (формування трудових навичок, участь у праці з дорослими), моральне (підкорення батькові, феодалу, слухняність, тілесні кари), релігійне (заучування молитви, участь в обрядах) виховання.

В епоху Середньовіччя вчені, невдоволені ігноруванням церковною школою нових знань, у XII ст. почали об'єднуватись у позацерковні спілки, стали ініціаторами створення вищих спеціальних шкіл — університетів (*universitas* — сукупність, об'єднання) — співтовариств тих, хто вчить і хто вчиться, відкритих для всіх бажаючих.

Перші університети було відкрито в Болоньї (1158), Оксфорді (1168), Кембриджі (1209), Парижі (1253), Празі (1348) та інших містах Європи. Система управління університетами, що користувалися певною автономією щодо церкви, міських магістратів, мала елементи демократизму: виборність керівних посад (ректор, рада студентів), самоврядування. До кінця XII ст. в університетах було, як правило, чотири факультети, очолювані деканами: підготовчий (мистецький), де вивчали протягом 5—7 років «сім вільних мистецтв»; юридичний; медичний і богословський (термін навчання 5—6 років). Особи, які закінчували підготовчий факультет (за змістом і завданнями нагадував середню школу, або сучасний коледж), діставали ступінь «магістра мистецтв» і могли вступати на інші факультети. Після закінчення повного курсу навчання в університеті (11 — 13 років) одержували вище звання «доктора наук».

Тема 2. Педагогічна думка епохи Відродження.

Педагогіка гуманізму

Прагнення до звільнення людської думки від релігійних догматів, відродження інтересу до самої людини в його повсякденній діяльності, характерне для епохи розкладання феодального суспільства й зародження капіталістичних суспільних відносин (14-16 століття), відбилися й на педагогічних переконаннях. У різних за жанром творах гуманістів епохи Відродження (Т. Мор, Т. Кампанелла, Еразм Роттердамський, Франсуа Рабле, Мішель Монтень і інших) висувалися ідеї всебічного й гармонійного розвитку духовних і фізичних сил людини, світської освіти на базі засвоєння культурної спадщини античного світу й досягнень наукових знань, що бурхливо розвивалися в той період.

Історія педагогіки як цілісної теорії виховання людини починається з епохи перших буржуазних революцій в Європі і пов'язана з ім'ям чеського мислителя Я. А. Коменського, який, узагальнивши і теоретично осмисливши практику європейського виховання, створив струнку педагогічну систему. У «Великій дидактиці» Коменського розглянуто основні проблеми навчання й виховання. Коменський виявився основоположником класно-урочної системи навчання. Педагогічна теорія Коменського була органічною частиною його широкої соціально-політичної концепції, викладеної в капітальній праці «Загальна рада про виправлення справ людських», одна із частин якого («Пампедія») повністю присвячена педагогічним питанням. Зокрема, в ній вперше сформульована і розкрита ідея безперервної освіти і

виховання людини впродовж всього життя, викладені вимоги до підготовки книг як головного інструменту освіти і т. д.

Починаючи з епохи Англійської буржуазної революції 17 століття в розвитку педагогічної думки можна виділити дві основні течії: з одного боку, продовжувала зберігати пануюче положення феодальна для клерикалізму концепція виховання, з іншої — починає складатися нове, буржуазне трактування виховання як засобу формування діяльної людини, підготовки її до життєвої боротьби за власне благополуччя. Яскравий вираз нові ідеали виховання отримали в працях англійського філософа-просвітителя Джона Локка, що висунув на перший план проблеми етичного й фізичного виховання й утилітаристського підходу, що з'явився родоначальником, до освіти й навчання. Важливе значення мала боротьба Локка проти теорії природжених ідей.

У 18 столітті теоретична розробка питань виховання здійснювалася, головним чином, у рамках Освіти. Спираючись на вчення Локка про природну рівність людей, передові французькі мислителі (К. А. Гельвецій, Д. Дідро, Ж. Ж. Руссо та інші) розвивали положення про вирішальну роль виховання і середовища у формуванні особи. Дідро, зокрема, одним з основних завдань виховання вважав розвиток індивідуальності людини. Французькими матеріалістами обґрунтовувалася й популяризувалася ідея реальної освіти, яка повинна була витіснити так звану схоластичну утворену. Найбільший внесок у розвиток педагогічної думки в 18 столітті вніс Же. Ж. Руссо, що з'явився основоположником концепції природного, вільного виховання. Руссо спробував намітити завдання, зміст і методи виховання й навчання дітей, виходячи з особливостей їх

фізичного й духовного розвитку на різних вікових етапах; висунув вимогу активізувати методи навчання дітей. Вплив ідей Руссо простежується в демократичних проектах реформи народної освіти у Франції в період революції 1789–1793, у діяльності німецьких філантропістів (І. Б. Базедов, Х. Р. Зальцман, І. Г. Кампе і ін.), що створили оригінальні педагогічні установи інтернатного типу і що поклали по суті початок теоретичній розробці Педагогіці.

Педагогічна думка 18-19 столітті випробувала дію ряду положень німецької класичної філософії (І. Кант, І. Р. Фіхте, Р. В. Ф. Гегель). У розробці ж власне педагогічної проблематики важливим етапом була діяльність швейцарського педагога-демократа І. Песталоцці, який спробував побудувати теорію виховання й навчання на базі даних психології. Досвід і думки Песталоцці, що стосувалися розвитку дитини в процесі навчання і виховання, питань трудового навчання, методів первинного навчання читанню, листу, рахунку, географії і ін., з'явилися стимулом для розвитку науки про виховання в 1-й половині 19 століття Песталоцці був першим теоретиком народної школи.

У першій половині 19 століття німецький педагог, психолог і філософ І. Ф. Гербарт зробив спробу представити педагогіку у вигляді наукової обґрунтованої теорії, що спирається на філософію й психологію (перша обґрунтовує цілі виховання, друга дозволяє відшукати правильні шляхи досягнення цієї мети). Ряд положень Гербарта (роль інтересу в навчанні, що виховує характер навчання, структура навчального процесу й ін.) були використані в подальшому розвитку педагогіки. Проте разом із цим буржуазними педагогами були засвоєні й

консервативні сторони вчення Гербарта, що знайшли вираз у його теорії управління дітьми, яка по суті приводила до придушення особи дитини за допомогою детальної розробленої системи обмежень і покарань.

Значний внесок у розробку педагогіки взагалі й дидактики особливо вніс німецький педагог-демократ 19 століття Ф. А. У. Дістервег, який як один із найважливіших принципів виховання висунув принцип культуровідповідності — обліку в процесі виховання всієї сукупності даних культури, історії, економіки, характерних для країни й народу. Цей принцип разом з ідеєю природовідповідності виховання (яку обґрунтовували, трактуючи її, правда, по-різному, Каменський, Руссо, Песталоцці) значно збагатив педагогіку.

Наприкінці 19 століття виник рух так званої реформаторської педагогіки. Її прихильники висловлювали інтереси різних прошарків буржуазії (що боролися між собою, але одноставно виступали проти пролетаріату та його ідеології), але, разом із тим, вони критикували схоластичний зміст і догматичні методи навчання в школі, що пригнічувала особу учнів. Представники різного перебігу реформаторської педагогіки («нового виховання», «трудової школи», «руху за художнє виховання», «педагогіки особи» і інших) виступали за вільний розвиток індивідуальності кожної дитини, розробку нових організаційних форм і методів навчання, зміну змісту шкільної освіти, посилення виховного аспекту діяльності школи. Ідеї й концепції таких діячів реформаторської педагогіки, як Джон Дьюї, Георг Кершенштейнер, Л. Гурлітт, Р. Шаррельман, О. Декролі, Марія Монтессорі, А. Ферьер і ін. панували в

буржуазній П. до середини 20 століття, але зберегли в тій чи іншій мірі свій вплив і досі.

Тема 6. Педагогіка Київської Русі. Педагогічна думка України в XVI-XVIII ст.

Навчання та виховання у Київській Русі. Власне княжа доба розпочалась задовго до прийняття християнства в Київській Русі (за М. Грушевським, — у VII—VIII ст.). Процес об'єднання праукраїнських (українослов'янських) племен завершився у IX ст. створенням могутньої держави Київської Русі (за іншою термінологією України-Русі). Перші літописні київські князі разом з вирішенням важливих політичних і військових проблем державотворення опікувалися розвитком науки та освіти. Літописи розповідають не тільки про військову силу, а й мудрість, освіченість, вченість українських князів, їх ратників та простолюдинів.

Князі Рюриковичі (Олег, Ігор, Ольга, Святослав) заклали підмурок державної освіти і виховання. Основними закладами цього періоду, що діяли до прийняття християнства, були школи грамоти, де діти навчалися читати, писати, лічити. До 988 р. ці школи були носіями хліборобської культури, народних вірувань, традицій, звичаїв, обрядів. Крім здобуття формальних знань, діти знайомились із суспільними і природними явищами, побутом людей через засоби фольклору: казки, биліни, приказки і прислів'я, пісні тощо. Вони усвідомлювали етичний ідеал свого народу: чесність, доброту, щирість, працьовитість, вірність. Ці народнопоетичні твори стали не лише засобом морально-естетичного та патріотичного виховання, а й джерелом окремих

історичних свідчень.

На основі східнослов'янської протописемності та літер грецького алфавіту в IX ст. було створено нову загальноживану азбуку — спочатку глаголицю, пізніше — кирилицю, що відповідало інтересам об'єднання східнослов'янських земель Києвом не тільки в політичному та економічному, а й культурному аспектах. Авторами кирилиці, яка була добре пристосована до звуків слов'янської мови, були філософи, просвітителі та громадські діячі Кирило та Мефодій. Спрощена азбука робила освіту доступнішою для широких верств населення Київської Русі.

Історичний розвиток вимагав переходу до однієї із світових релігій. Князь Володимир віддав перевагу християнству. Хрещення у 988 р. Київської Русі сприяло залученню її до європейської культури, християнської моралі, духовному і культурному єднанню різних народів, позначилося на освіті та писемній справі.

За княжої доби школа та освіта Київської Русі якісно змінилися. Приблизно з X—XII ст. з'являється термін **«школа»**. Християнізація висунула потребу у відкритті шкіл, в яких готувалися перекладачі й переписувачі церковної літератури, здобували освіту вітчизняне духовенство, майстри будівельної справи для зведення храмів, спеціалісти з малярства, оздоблення церковних будівель, дипломати і державні чиновники різних служб.

Найпершою згадкою про школи у Києві є повідомлення літопису від 988р. про те, що київський князь Володимир Великий «почав брати у знатних людей дітей і віддавати на вчення книжне». За тодішніми поняттями «книжне вчення»

здобували ті, що були вже грамотними. Школа «була державним навчальним закладом підвищеного типу й утримувалася за рахунок князівської казни. Діти були ізольовані від домашнього впливу батьків, які, хоч і прийняли нову віру, але у поглядах залишалися язичниками». Подібні школи відкривалися в Новгороді, Чернігові, Галичі та інших містах Київської Русі.

Князь Ярослав Мудрий, син Володимира, заклав Софійський собор у Києві, благословив літописання, відкрив перші в Україні бібліотеки рукописних книг і стародавніх актів, збільшив кількість шкіл.

Поширення шкіл (школи «книжного вчення», монастирські, школи грамоти, жіночі школи) було зумовлене потребами життя. Вищі школи, або школи «книжного вчення», відкривали при дворах удільних князів. Освічені люди потрібні були церкві й державі для здійснення економічних, торговельних, господарських справ тощо. І хоча в школах домінували схоластика, примітивні методики, вишкіл (усі явища, характерні для європейської освіти того часу), у Київській Русі було досягнуто високої грамотності населення, відбувалося формування науки, у тому числі й педагогіки.

Монастирські школи відкривали при монастирях. В них навчалися ченці, майбутні священнослужителі. Як і в Європі, такі школи, засновані різними монашеськими орденами, поділялися на зовнішні (в яких навчалися миряни) і внутрішні (де навчалися майбутні монахи). Освіта була диференційованою: ченці із заможних родин опановували надбання середньовічної європейської освіти і готувалися до високих посад у церковній ієрархії, особи ж простолюддя вчилися читати та писати і готувалися до службових відправ.

Тривіум (тришляховий) і квадрівіум (чотиришляховий) цикли середньовічної школи передбачали вивчення в першому випадку — граматики, риторики і діалектики; у другому — арифметики, геометрії, астрономії й музики. Ці цикли становили «Сім вільних мистецтв» — класичний середньовічний підхід до середньої освіти, що мав безпосередній зв'язок з надбанням античної школи та освіти. Монастирські школи України-Русі значно випередили школи європейських країн, побудувавши навчання і виховання своїх учнів у раціонально-практичному плані.

Постійна школа закритого типу працювала при Києво-Печерському монастирі. Навчання здійснювалося методами систематичних настанов, повчань з окремих тем християнського вчення з подальшим обговоренням.

На відміну від європейських шкіл, навчання проводилось рідною мовою. За прийнятим у ній статутом до ченців ставилися суворі вимоги: сподвижницька діяльність, грамотність, щоденне спілкування з книгами, тлумачення складних і незрозумілих місць у церковних книгах менш досвідченим монахам і пастві.

У школі Видубецького монастиря (м. Київ) навчалися і миряни, і майбутні монахи, яких готували до можливої учительської діяльності, вони мусили знати іноземні мови й живу розмовну, особливості навчання лічби і читання.

Школи грамоти відкривали при церквах і утримувалися світськими людьми. У них навчали дітей бояр, купців, лихварів, заможних ремісників читати, писати, лічити. Навчання проводили за спрощеною 32-буквеною абеткою, використовуючи Євангеліє, Псалтир, Молитвослов та інші

богослужбні книги, вчили практичним навичкам ведення діловодства, складання листів, договорів, цифрових рахунків тощо. Вчителями були служителі церкви. Через постійну загрозу Київській Русі з боку кочівників надзвичайно важливим було патріотичне виховання, яке здійснювалося на билинах, казках, оповіданнях учасників воєнних походів, піснях та іншими засобами народної педагогіки.

Церковні школи давали початкову освіту та релігійне виховання. Зміст освіти зводився до навчання дітей читання, письма, церковного співу, християнської моралі, віровчення. Як і в усіх європейських школах середньовіччя, проповідували покірність, терпіння, аскетизм, релігійно-моральні якості. Певного терміну навчання не було, вчилися невеликими групами з 3—10 дітей. Успіх навчання значною мірою залежав від знань, здібностей, можливостей, особистого досвіду, моральних якостей вчителів.

Всесвітньо відомим було відкрите онукою Ярослава Мудрого Анною Всеволодівною при Андріївському монастирі (1086) перше в Європі жіноче училище для виховання жінок із шляхетних родів, яке свідчило про прогресивну педагогічну думку щодо рівноправності громадян обох статей.

Більшість дітей простолюду виховувалась у сім'ях, їх навчали сільськогосподарської праці, іншої домашньої роботи, зрідка віддавали майстрові для опанування ремесла. Поширеним залишалось домашнє виховання і для дітей знаті.

В Європі Київ посів славу освітнього центру, куди приїжджали на навчання іноземці, серед яких були і престолонаслідники. Представники влади в Київській Русі були освіченими людьми, князі володіли кількома мовами.

В 16-18 ст. стався так званий «освітній бум» на теренах України. Виникає освітній феномен, який фіксує притаманну українцям жагу до знань. У цей час освіта виходить за межі церкви. Це характерно не тільки для України — тут ми рухаємось у річищі загальноєвропейської тенденції.

В Україні, як і в усій Європі, відкривають єзуїтські школи. У них вперше впроваджено ідею, що школа має бути безкоштовна. Вони не є релігійними навчальними закладами, учнів не змушують переходити в католицизм.

Багато відомих діячів української історії закінчили єзуїтські школи та колегіуми — наприклад, гетьман Богдан Хмельницький. У цих школах освіта була на високому рівні, залучали вчителів з-за кордону. Був, зокрема, предмет «Ерудицію», в якому вивчали не тільки релігійні, а й світські тексти. Основа навчальних програм — гуманітаристика: учнів у першу чергу навчали мислити.

Такі школи є по всій Україні, найбільше — на Лівобережжі. Відомий Єзуїтський колегіум у Львові, чимало шкіл на Волині, є у Києві. Також єзуїтські школи були на території сучасної Білорусі й Литви, у столиці Вільно (нині — Вільнюс).

У 1580-ті роки в Україні відкривають братські школи, тобто школи при братствах — громадських організаціях православних міщан. Це явище унікальне, притаманне лише Україні. Воно дозволило не тільки сформувати особливості української нації, а й створити культурний і освітній феномен. За зразок взяли єзуїтські школи і підняли освіту на ще вищий рівень.

Діяльність братських шкіл. Унікальним явищем в історії вітчизняної освіти була діяльність братських шкіл (80-ті роки XVI ст.), які організовували і утримували церковні братства

(громадсько-політичні організації православних громадян) з метою зміцнення православ'я. Серед них були як елементарні, так і школи підвищеного рівня. Найвідоміші — Львівська (перша школа, заснована Успенським братством у 1586 р.), Київська та Луцька школи.

Притаманними їм рисами були: 1) демократичність. У школі мали право навчатися діти різних станів населення, статут школи зобов'язував учителя ставитись до всіх учнів однаково. Для сиріт та дітей з інших міст братства відкривали гуртожитки (бурси); 2) введення елементів класно-урочної системи навчання. В елементарних братських школах учнів поділяли на три групи залежно від набутих знань, умінь, навичок, а з XVII ст. у братських школах підвищеного типу встановилася класна система занять. Навчальний рік розпочинався з 1 вересня, було введено канікули, екзамени тощо; 3) налагоджений тісний зв'язок з батьками чи родичами учнів. Між батьками і школою укладалася письмова угода, де обумовлювались обов'язки сторін з виховання і навчання дітей; 4) чітка організація навчання: заборонялись пропуски занять, запізнення, існувала налагоджена система чергових; 5) ґрунтовність освіти, яка не поступалася західно-європейській.

Особливість братських шкіл у тому, що в них чітко структурували освітній процес. З'явився поділ на початковий, середній і вищий рівні. Перший: граматики, піїтики, риторика — навчити говорити правильно, читати з розумінням, досліджувати. Потім на це накладається математика, астрономія, інші науки. Вищий рівень — це філософія і богослов'я. Багато уваги приділяється вивченню мов — грецької,

латини. Практично в усіх школах викладають музику. У цей час відбувається бум створення пісень і віршів.

Такий підхід створює фундамент вільного мислення, що стає основною рисою українського народу, який тоді формується. Це дає українцям психологічну характеристику, про яку казатимуть у ХІХ ст.: українці відрізняються від росіян тим, що вони індивідуалісти — у кожного своя думка. Тоді як для російської культури характерна артельність, корпоративність, де твоя індивідуальна думка не враховується. Це фіксували етнографи в ХІХ ст. Саме тоді, у братських школах, формується вільнодумство українців.

Козацька педагогіка - один з витоків вітчизняної педагогіки, невід'ємна складова української етнопедагогіки. Мала значний вплив на становлення та розвиток національної системи виховання. Козацька педагогіка акумулювала в собі вироблені віками та апробовані часом традиції виховання молоді. Широко практиковані методи навчання і виховання козацьких дітей мали дуже багато національно самобутнього (в цілях, завданнях, традиціях, засобах впливу на особистість тощо). Їх відрізняли цілісність, багатство ідей і настанов козацької виховної мудрості, що становили собою і теоретичну, і практичну частини специфічної та самобутньої козацької педагогіки.^[1]

Козацька педагогіка — це частина педагогіки у вершинному її вияві, яка формувала в молодих українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині — незалежній Україні (Гетьманщина).

Термін «козацька педагогіка» охоплює зміст, ідейну спрямованість, національні виховні традиції українського народу, які він виплекав упродовж століть для захисту рідної

землі від постійних чужоземних навал, для гартування молодого покоління у дусі подвижництва і героїзму. Цей термін позначає систему народнопедагогічних і наукових знань, ідей та інших цінностей, які вже більше 500 років займають чільне місце в національній системі освіти і виховання.

Явищем глибоко самобутнім була система козацького виховання, яка поділялася на такі ступені:

- дошкільна (родинна);
- шкільна;
- підвищена.

Традиційним для педагогічної науки є розподіл запорізьких шкіл на:

- січові;
- монастирські;
- церковнопарафіяльні;
- полкові (на Лівобережній Україні до другої половини XVIII століття).

Українська сучасна військова освіта зазнала занепаду. Вона базувалася на основних принципах — традиціях виховання лицарів-козаків, досліджуючи навчально-виховний процес в освітніх закладах Війська Запорізького, можемо покращити рівень виховання у сучасних військових закладах.

У виховному процесі панував волелюбний дух козацтва, ідей народної педагогіки, українознавства. Вихованці із батьками, педагогами брали участь у впровадженні народних традицій, звичаїв. Розвивалося фольклорне виховання, основою якого були пісні, думи, легенди, перекази, балади, прислів'я, приказки про козаків, їхню героїчну боротьбу проти

загарбників — татар, турків, польської шляхти і російського самодержавства.

Тема 7. Педагогічна думка України XIX-XX ст.

Український освітній рух був складовою частиною загальнонаціонального руху за економічне, політичне та культурне самовизначення України. Серед найвидатніших постатей цього періоду, які боролися за втілення ідей національної школи, вшановують К. Ушинського, І. Франка, Х. Алчевську, Б. Грінченка, С. Русову, Т. Лубенця та інших.

Крах царизму в Російській імперії у березні 1917 р. зумовив виникнення Української Народної Республіки на чолі з Центральною Радою.

Проіснувавши до кінця квітня 1918 р., Центральна Рада здійснила низку заходів щодо розбудови нової школи. Уряд УНР склав концепцію національної освіти, в основу якої було покладено принципи: громадсько-державного характеру освіти; рівноправності усіх громадян на здобуття загальної освіти; навчання рідною мовою; запровадження самоврядування у школі; пріоритетний характер фінансування освіти; введення загального, безплатного, обов'язкового, світського початкового навчання.

Більшовицький режим, який переміг у громадянській війні, спершу продовжував демократичні перетворення в українській школі. В духовному плані вони були певним відлунням 1917—1920 рр. — часів існування Української національної держави. Відкриваються школи з українською мовою навчання, на базі гімназій, міністерських і церковнопарафіяльних шкіл

утворюються чотирирічні й семирічні трудові школи, з'являються дитячі бібліотеки, забезпечуються соціальний захист та виховання дітей-сиріт, безпритульних дітей, доступність навчання. Основним завданням системи освіти стає ліквідація неписьменності та малописьменності, яку було ліквідовано 1939 р., запроваджуються загальна початкова освіта, перехід до загальної семирічної освіти в місті й на селі, поступово розширюється мережа середніх шкіл у містах і районних центрах.

Репресії невинних людей у 30-х роках торкнулися і наукової педагогічної еліти. Так, у лютому 1931 р. відбулася сумнозвісна дискусія в Інституті педагогіки, внаслідок якої було «викрито» активних теоретиків «буржуазно-націоналістичної ідеології» в педагогіці, яка започаткувала чистку науково-дослідних та культурно-освітніх установ в Україні. У казематах опинився цвіт педагогічної науки, найкращі представники української інтелігенції, серед яких — видатні педагоги: Олександр Залужний (1886—1941), Григорій Гринько (1890—1938) та ін. Частина освітянських діячів змушена була виїхати за кордон і продовжувати педагогічну діяльність в українській діаспорі (Софія Русова, Іван Огієнко, Григорій Ващенко, Спиридон Черкасенко).

Із встановленням радянської влади починається руйнація системи освіти. Відбулась уніфікація класичної і практичної освіти, створення загальної для всіх програми. Починаються експерименти — наприклад, «бригадний метод» передбачав, що цілий ряд у класі отримував однакову оцінку. Також експериментували з роздільним навчанням дівчат і хлопців, а в 1950-х їх звели навчатися разом.

Радянська школа об'єднала педагогіку і дидактику: школа була спрямована не тільки на те, щоб давати знання, а й на те, щоб насаджувати певну ідеологію. Саме це стало її особливістю.

Національне в школі нівелюється, його значення всіляко применшують. Наприклад, у 1950-х роках ще не можна було не вчити українську мову в Україні. Проте вже у 1960-х з'являється дедалі більше тих, хто відмовляється від вивчення української. У селах ще лишаються україномовні вчителі, а в містах уже практично всі предмети викладають російською.

Панування тоталітарної більшовицької педагогіки спричинило великі втрати у національному шкільництві України. Окремі люди були лише «гвинтиками» у деіндивідуалізованій системі радянської школи. Організація дитячого руху була занадто ідеологізована, більшовицькі принципи виховання передбачали протиставлення школи родині, денаціоналізацію школи, штучне вилучення із шкільного життя навіть натяку на релігійність, войовничий атеїзм. Основною метою виховання було формування комуністичного світогляду.

Проголошення незалежної Української держави (1991) активізувало розвиток педагогічної творчості щодо української національної системи освіти. Виникають нові типи навчальних закладів: гімназії, ліцеї, колегіуми, коледжі, навчально-виховні комплекси, авторські школи. Починається створення приватних та альтернативних шкіл. Зміст навчання урізноманітнюється, вводяться базовий і шкільний компоненти освіти, проголошується принцип всебічного розвитку дитини, демократизація навчання, У березні 1992 р. засновано Академію педагогічних наук України як вищу галузеву наукову установу,

діяльність якої спрямована на методологічне, теоретичне й методичне забезпечення докорінного оновлення системи освіти.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ

ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ

Тема 1. Основні поняття дидактики

У сучасній педагогіці теорію навчання називають **дидактикою**.

Об'єктом дидактики є педагогічні явища і факти навчального процесу в їх конкретно-історичному розвитку і взаємодії з вихованням, а кінцевою метою – створення ефективної, науково обґрунтованої системи навчання.

Предметом дидактики є процес створення і функціонування системи дійсних відносин учнів у навчальному процесі, керування цим процесом з боку вчителів, самих учнів, коли учень не тільки об'єкт навчання, а й суб'єкт.

Дидактика, як наука про навчання і освіту, покликана відповісти на запитання: Чого навчати? Як навчати? За допомогою чого навчати? Чого навчили?

Основними категоріями дидактики є: навчання, викладання, учіння, знання, вміння, навички (як результат навчання), методи, прийоми, форми організації, принципи навчання.

Навчання (в широкому смислі) – це передача суспільно-історичного досвіду підростаючим поколінням з метою підготовки їх до життя і праці.

Навчання – це сумісна взаємопов'язана діяльність вчителя і учня з передачі і засвоєння знань, умінь і навичок учнем.

Навчання – двосторонній процес, який передбачає діяльність вчителя (викладання) і діяльність учня (учіння).

Викладання – організація та управління навчально-пізнавальною діяльністю учня з боку вчителя по засвоєнню учнем знань, умінь та навичок, по розвитку і вихованню учня.

Учіння (це власна діяльність учня) передбачає сприймання учнем навчальної інформації, осмислення та розуміння її, запам'ятовування та оволодіння уміннями й навичками, способами дій по застосуванню теоретичних знань на практиці, в різних життєвих ситуаціях.

Кінцевою метою навчання є результат взаємозв'язку двох сторін єдиного навчального процесу – це засвоєння систематичних знань, умінь, навичок учнем, його виховання і розвиток.

Знання – це перевірені суспільною практикою факти, положення, судження про зв'язки і закономірності в розвитку явищ природи, суспільства, людського мислення і життя. Засвоюючи знання, учні готують себе до практичної діяльності, що здійснюється завдяки умінням і навичкам.

Уміння – це здатність людини свідомо виконувати певну дію на основі знань (розумову, фізичну, трудову, мовленнєву тощо).

Навичка - це діяльність, що виконується учнем безпомилково і без участі свідомості й волі; це уміння виконувати певну дію механічно, не замислюючись над цим. Навички формуються на основі системи вправ.

Зміст освіти – це чітко окреслена система теоретичних знань та практичних умінь і навичок, якими повинні і можуть оволодіти учні за певний час.

Зміст освіти – це знання, досвід репродуктивної діяльності, досвід творчої діяльності, досвід оцінювальної діяльності.

Зміст шкільної освіти відображається в таких документах:

1. Державні стандарти освіти.
2. Навчальні плани.
3. Навчальні програми.
4. Робочі навчальні програми.
5. Календарно-тематичні плани (КТП).
6. Підручники.

Тема 2. Види і технології навчання

Педагогічна технологія – один із спеціальних напрямків педагогічної науки (прикладна педагогіка), покликаний забезпечити досягнення певних завдань, підвищувати ефективність навчально-виховного рівня, гарантувати його високий рівень. Отже, організація різних видів педагогічної діяльності передбачає використання варіативних технологій на рівні творчості та майстерності.

Педагогічна технологія – це продумана в усіх деталях модель спільної педагогічної діяльності з проектування, організації та проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів і вчителя.

Технологія навчання – це складена процесуальна частина дидактичної системи.

Технологія навчання – жорстко алгоритмізована сукупність процесуально-методичних дій педагога і використовуваного ним дидактичного інструментарію, яка забезпечує ефективну навчальну діяльність учня чи студента і досягнення проєктованого результату дидактичного циклу; включає: методи

й форми організації навчальної діяльності, способи і засоби навчання, контроль і оцінювання засвоєння, способи корекції.

Предметом технології навчання є створення систем навчання і професійної підготовки.

До традиційних технологій умовно можна віднести пояснювально-ілюстративне, проблемне, програмоване і диференційоване навчання.

Пояснювально-ілюстративне навчання забезпечує сприймання учнями навчальної інформації з одночасним її узагальненням, засвоєнням понять, законів, теорій. Використовувані практичні вправи покликані забезпечити поглиблення, закріплення знань, умінь і навичок, застосування їх у нових ситуаціях. Ця технологія забезпечує всебічне та міцне засвоєння навчальної інформації й оволодіння способами практичної діяльності.

Проблемне навчання передбачає послідовні й цілеспрямовані пізнавальні завдання, які учні розв'язують під керівництвом учителя й активно засвоюють нові знання.

Сутність проблемного навчання полягає у формулюванні проблемних завдань, проблемному викладі й поясненні знань учителем, у різноманітній самостійній роботі учнів.

Завдання стає пізнавальною проблемою, якщо воно потребує роздумів, викликає в учнів пізнавальний інтерес, спирається на попередній досвід і знання за принципом апперцепції – залежності сприймання від минулого досвіду, наявних в учнів уявлень і знань для більш точного засвоєння нового матеріалу.

Проблемне навчання є важливим засобом розвитку розумових сил учнів, їх самостійності та активності, творчого

мислення. Воно забезпечує міцне засвоєння знань, робить навчальну діяльність захоплюючою, оскільки вчить долати труднощі. Однак воно потребує тривалого часу на вивчення навчального матеріалу, є недостатньо ефективним щодо формування практичних умінь і навичок, дає невисокий результат при засвоєнні нового матеріалу, коли самостійний пошук недоступний учням.

Програмоване навчання є одним із різновидів репродуктивного підходу до навчання, який передбачає використання спеціальних навчальних програм.

Програмоване навчання – навчання з використанням програми управління процесом засвоєння знань, умінь і навичок і відповідного контролю за ним. Такою програмою є письмовий виклад інформації, що міститься в системі взаємопов'язаних ступенів, яка забезпечує здійснення зворотного зв'язку. Загалом, програмоване навчання є особливою, цілеспрямованою технологією організації навчального процесу. Воно ґрунтується на наявності точно окресленого обсягу знань, умінь і навичок, які слід засвоїти, і його розчленуванні на малі дози (порції, кадри), на сприйманні цих доз у строгій логічній послідовності. Засвоєння дози інформації повинно готувати учнів до сприйняття наступної дози. Засвоєння кожної дози інформації має відбуватися відповідно до пізнавальних можливостей учня, самоконтролю за процесом засвоєння інформації.

Для реалізації програмованого навчання використовують спеціальні програмовані підручники і навчальні машини.

Особливість диференційованого навчання полягає у виокремленні і посиленні вивчення окремих предметів як провідних, профільюючих.

Диференційоване навчання – організація освітнього процесу з урахуванням типових індивідуальних особливостей учнів.

У навчальному процесі застосовують такі види диференціювання:

- а) диференціювання за здібностями.
- б) диференціювання за відсутністю здібностей.
- в) диференціювання за профілем.
- г) диференціювання за інтересами учнів.

В сучасній освітній практиці використовуються й інноваційні технології навчання:

➤ структурно-логічні технології: поетапна організація системи навчання, що забезпечує логічну послідовність постановки і вирішення дидактичних завдань на основі поетапного відбору їх змісту, форм, методів і засобів із урахуванням діагностування результатів;

➤ інтеграційні технології: дидактичні системи, що забезпечують інтеграцію міжпредметних знань і вмінь, різноманітних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів (зокрема електронних);

➤ професійно-ділові ігрові технології: дидактичні системи використання різноманітних «ігор», під час проведення яких формуються вміння вирішувати завдання на основі компромісного вибору (ділові та рольові ігри, імітаційні вправи, індивідуальний тренінг, комп'ютерні програми тощо);

➤ тренінгові засоби: система діяльності для відпрацювання певних алгоритмів вирішення типових практичних завдань за допомогою комп'ютера (психологічні тренінги інтелектуального розвитку, піклування, розв'язання

управлінських завдань тощо)

➤ інформаційно-комп'ютерні технології, які реалізуються в дидактичних системах комп'ютерного навчання на основі діалогу «людина-машина» за допомогою різноманітних навчальних програм (тренінгових, контролюючих, інформаційних тощо);

➤ діалогово-комунікаційні технології: сукупність форм і методів навчання, заснованих на діалоговому мисленні у взаємодіючих дидактичних системах суб'єкт-суб'єктного рівня.

Тема 3. Методи і форми навчання

Методи навчання (гр. *methodos* — шлях пізнання, спосіб знаходження істини) — це впорядковані способи взаємопов'язаної, цілеспрямованої діяльності педагога й учнів, що спрямовані на ефективне розв'язання освітніх (навчальних) завдань. Вони реалізуються через систему прийомів і засобів навчальної діяльності.

Прийоми навчання — комплекс конкретних дії педагога й учнів, спрямований на реалізацію вимог тих чи тих методів.

Засоби навчання — це інструментарій (різноманітне навчальне обладнання), що використовується у системі пізнавальної діяльності (підручники, письмове приладдя, лабораторне обладнання, технічні засоби тощо).

Найпоширеніші в педагогіці такі класифікації методів навчання:

- за джерелом передачі та сприймання навчальної інформації - словесні, наочні, практичні;

- за характером пізнавальної діяльності учнів - пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемне викладання, частково-пошуковий, дослідницький ;
- залежно від основної дидактичної мети і завдань - методи оволодіння новими знаннями, формування вмінь і навичок, перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок; методи усного викладу знань, закріплення навчального матеріалу, самостійної роботи учнів з осмислення й засвоєння нового матеріалу роботи із застосування знань на практиці та вироблення вмінь і навичок, перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок;
- класифікація з точки зору цілісного підходу до діяльності у процесі навчання - методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; стимулювання й мотивація учіння, контролю, самоконтролю, взаємоконтролю і корекції, самокорекції, взаємокорекції в навчанні.

Способом існування і виявлення змісту, його організації є форма. Форми навчання належать до діяльнісного компонента процесу навчання і тому тісно пов'язані з методами.

Форма організації навчання – зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя й учнів, що здійснюється у встановленому порядку і в певному режимі.

До загальних форм організації навчання належать урочна і позаурочна, у кожній з яких використовують фронтальну, групову та індивідуальну форми організації навчальної роботи. Критерієм такого поділу є не кількість учнів, а характер зв'язків між ними в процесі пізнавальної діяльності.

Фронтальна форма організації навчальної діяльності учнів передбачає спільну діяльність класу для реалізації

навчальних завдань. Учні під керівництвом учителя одночасно виконують спільну для всіх роботу, обговорюють, порівнюють та оцінюють її результати. Це сприяє формуванню довірливих стосунків між педагогом та школярами, стійких пізнавальних інтересів. Фронтальна форма може бути реалізована в процесі проблемного чи пояснювально-ілюстративного викладу матеріалу, виконання репродуктивних чи творчих завдань. При цьому необхідно враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, а не націлюватись на абстрактного ідеального учня, запобігати нівелюванню пізнавальних можливостей і рівня сформованості знань, умінь та навичок школярів.

Групова форма організації навчальної діяльності учнів передбачає поділ їх на групи для розв'язання однакових чи різних завдань. Під час поділу на групи слід брати до уваги індивідуальні особливості кожного школяра, його навчальні можливості для виконання завдання. Кількість учнів у групах має становити 3-6 осіб. Результати спільної роботи в групах за вмілого керівництва вчителя, стимулювання пізнавальної діяльності дітей завжди значно вищі порівняно з виконанням цього завдання кожним учнем самотійно. Робота в групі формує колективну відповідальність та індивідуальну допомогу кожному як з боку вчителя, так і з боку однокласників. Групова форма роботи найбільш доцільна під час проведення практичних і лабораторних робіт з природничих дисциплін, формування навичок усного мовлення на уроках рідної та іноземної мов, уроків трудового навчання для розв'язання конструктивно-технічних завдань. Проте під час організування групової роботи можуть виникнути певні труднощі: сильні учні іноді гальмують ініціативу і самотійність

слабших; окремі групи не можуть ефективно працювати без ретельної і постійної допомоги з боку вчителя; робота в групах під час уроку іноді порушує ритм та чітку організацію заняття.

Індивідуальна форма організації навчальної роботи передбачає постановку перед кожним учнем спеціально дібраного відповідно до рівня його підготовки і навчальних можливостей завдання для самостійного розв'язання. Такі завдання спрямовані на роботу з підручником, навчальною і методичною літературою, джерелами інформації (довідники, словники, енциклопедії, хрестоматії, карти), на розв'язування задач, прикладів, організацію спостережень та експериментів, написання есе, творів, рефератів, доповідей. Індивідуальну роботу часто використовують у процесі програмованого навчання. У дидактичній літературі розрізняють індивідуальну й індивідуалізовану форми організації навчання. Індивідуальна характеризується тим, що учень виконує спільне для всього класу завдання, не контактуючи з іншими учнями, але в єдиному для всіх темпі. Індивідуалізована форма спрямована на самостійне виконання специфічних завдань з урахуванням індивідуального темпу навчально-пізнавальної діяльності кожного школяра. Важливими функціями вчителя є стимулювання пізнавальної діяльності, постійний контроль за виконанням завдань, своєчасна допомога у подоланні навчальних утруднень. Індивідуальну роботу можна організовувати на всіх етапах уроку: під час засвоєння нових знань, їх закріплення, формування вмінь і навичок, узагальнення і повторення навчального матеріалу, контролю знань. Та попри значні переваги індивідуальних форм роботи

їхнім недоліком є обмеження спілкування між учнями, взаємодопомоги у навчанні.

Конкретними (специфічними) формами організації навчання є: урок, практикум, семінарське і факультативне заняття, навчальна екскурсія, співбесіда, індивідуальна та групова консультація, гурткова робота, домашня робота учнів.

Основною формою організації навчання в початковій школі є урок.

Урок – це логічно завершений цілісний елемент освітнього процесу, в якому в складному взаємозв'язку мають місце певні методи, прийоми і засоби навчання, проявляються особливості учителя і його майстерність, індивідуальні і вікові особливості учнів, здійснюється реалізація цілей і завдань навчання, виховання і розвитку.

У дидактиці під уроком розуміють основну одиницю освітнього процесу, чітко обмежену часовими рамками (45 хвилин), планом роботи та складом учнів (класом). Урок відіграє інтегрувальну роль - відображає та поєднує його компоненти (мету, зміст, методи, засоби навчання, взаємодію вчителя та учнів).

Урок – це форма організації навчання з групою учнів одного віку, постійного складу, заняття за твердим розкладом і з єдиною для всіх програмою навчання. В цій формі представлені усі компоненти навчально-виховного процесу: мета, зміст, засоби, методи, діяльність з організації та управління і всі його дидактичні елементи. Сутність і призначення уроку в процесі навчання як цілісної динамічної системи зводиться таким чином до колективно-індивідуальної взаємодії учителя та учнів.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ

ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

Тема 1. Основні поняття теорії виховання

Загальна мета виховання – формування всебічно і гармонійно розвиненої, соціально-активної особистості, яка у своїй життєдіяльності керуватиметься загальнолюдськими (честь, совість, людська гідність, соціальна справедливість) і ментально-національними (працелюбність, волелюбність, суверенність, соборність тощо) цінностями.

Самовиховання – свідомо, систематична діяльність особистості спрямована на вироблення в собі бажаних позитивних рис й усунення негативних.

Головною метою самовиховання на сучасному етапі є досягнення вихованцем згоди із самим собою, пошуку смислу життя, самоактуалізація і самореалізація потенційних можливостей та активне самоутвердження у суспільному житті.

Пошук смислу життя – це відповідальний етап у розвитку і становлення особистості, коли відбувається формування і розвиток особистісних орієнтацій, їх узгодження із загальнолюдськими, національними та професійними цінностями.

Самоактуалізація – це постійне прагнення людини до повного вияву і розвитку особистісних потенційних можливостей та їх реалізації.

Самореалізація – свідомо, цілеспрямована матеріально-практична, соціальна й духовна діяльність особи, спрямована на реалізацію власних сил, здібностей, можливостей, життєвих настанов.

Процес самовиховання – це педагогічний процес, специфічність і унікальність якого полягає в тому, що в ньому і суб'єкт і об'єкт виховання є однією особою

Функції виховання:

- статусно-позиційна – сприяє усвідомленню особистістю сутності виховного процесу та свого місця в ньому; забезпечує прийняття з боку колективу узаконеного соціального стану, ролі, місця, кола функціональних завдань, відповідальності й обов'язків;
- формувальню-розвивальна – полягає у формуванні та постійному вдосконаленні соціально-ціннісних рис особистості, а також в ефективній реалізації її творчого потенціалу в професійній діяльності;
- інформаційно-комунікативна – зумовлює активний вплив на процес пізнання особистості, а також на розвиток соціально значимих зв'язків і взаємин у колективах;
- мотиваційно-мобілізаційна – полягає у створенні соціально-психологічних і педагогічних умов, що спонукають особистість до продуктивного виконання обов'язків і соціально-ціннісних функцій у колективі;
- профілактико-перевиховна – полягає у прогнозуванні, запобіганні та ліквідації негативних проявів поведінки; психолого-педагогічному попередженні девіантної поведінки; цілеспрямованому формуванні мотивації до постійного самовдосконалення;
- оцінково-контрольна – полягає в контролі, перевірці та оцінці результатів виховного процесу і внесенні в нього відповідних змін і корективів.

Мета виховання має конкретно-історичний характер. Вона

завжди специфічна як для певної епохи, так і для конкретних соціальних систем або інститутів держави. Основну мету і завдання виховання громадян України сформульовано в законодавчих актах, конкретизовано в документах органів державного управління.

Провідним завданням виховання української молоді проголошено: набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури. Ці завдання конкретизуються в складових виховання: моральному, розумовому, фізичному, трудовому та естетичному вихованні.

Тема 2. Сутність і функції роботи класного керівника

Класний керівник — це педагог, який організує, координує та проводить позаурочну виховну роботу в закріпленому за ним класі. Тобто його основне завдання — координування всіх виховних впливів на школярів із метою розвитку особистості за допомогою залучення їх до різноманітних видів діяльності та взаємин, створення належних умов для самовираження кожної дитини, збереження неповторності й розкриття її потенційних здібностей, захисту інтересів дитинства.

Цю важливу місію педагога можна порівняти з духовним посередництвом між суспільством і дитиною в опануванні накопиченої людством культури.

Саме важливість і відповідальність місії класного керівництва вимагає від педагога щирої любові до дітей, високого фахового рівня, потреби у постійному самовдосконаленні.

Основні функції класного керівника:

- організаторська (проведення роботи за всіма педагогічними аспектами);
- виховна (формування особистості й колективу);
- комунікативна (організація спілкування);
- координаційна (погодження всіх впливів, установа взаємодії між усіма учасниками виховного процесу);
- коригувальна (перетворення, зміна особистості);
- екологічна (захист дитини від несприятливих впливів оточуючого середовища);
- адміністративна (ведення особових справ учнів та інших офіційних документів).

Таким чином, сучасний класний керівник створює умови існування дитини в загальноосвітньому закладі для її успішної життєдіяльності; сприяє різнобічному творчому розвитку особистості, духовному становленню, збагненню сенсу життя; на базі наявної (зібраної та опрацьованої) інформації щодо психофізичного розвитку своїх вихованців, соціального оточення, сімейних обставин:

- контролює перебіг цілісного виховного процесу, процес становлення особистості кожної дитини, її моральних якостей;
- аналізує характер різнобічних впливів на учня;
- координує навчальну діяльність кожного вихованця й усього класного колективу, самовизначення, самовиховання й

саморозвиток учнів, формування класного колективу, розвиток творчих здібностей вихованців, взаємини з іншими учасниками виховного процесу.

Робота класного керівника має бути цілеспрямованою, системною, спланованою діяльністю, що ґрунтується на базі програми виховання всього колективу школи, аналізу попередньої діяльності, позитивних і негативних тенденцій громадського життя, а також на основі особистісно-орієнтованого підходу з урахуванням актуальних завдань, що стоять перед педагогічним колективом школи, і ситуації в класному колективі.

Педагог також зважає на рівень вихованості учнів, соціальні й матеріальні умови їх життя, специфіку сімейних обставин.

Класний керівник формує мотивацію до навчання кожної дитини, вивчаючи її вікові й індивідуальні особливості для розвитку та стимулювання пізнавальних інтересів; через різноманітні форми й методи індивідуальної роботи створює сприятливі умови для розвитку світоглядної культури, навичок творчої праці, успішного входження дитини в соціум, формування демократичної культури в системі класного самоврядування.

Системно працюючи з колективом класу, педагог створює умови для гуманних взаємин між дітьми в колективі; сприяє формуванню моральних якостей і духовних орієнтирів; організує соціально ціннісні взаємини й переживання вихованців у класному співтоваристві, творчу, особистісно й суспільно значущу діяльність, систему самоврядування; створює ситуацію захищеності, емоційного комфорту, сприятливі психолого-

педагогічні умови для розвитку особистості дитини, сприяє формуванню навичок самовиховання.

Водночас класний керівник дбає про позицію й місце класу в шкільному колективі, сприяючи різновіковому спілкуванню.

Для успішного розв'язання питань навчання, виховання й розвитку особистості дитини необхідні активна взаємодія всіх учасників навчально-виховного процесу, диференціація, інтеграція й координація педагогічної праці в єдиному навчальному просторі й соціокультурному середовищі.

Тема 3. Напрями виховання

1. Національно – патріотичне виховання

Основні завдання: формування патріотичних почуттів; формування рис громадянина України; вивчення бойових традицій та героїчних сторінок історії українського народу; формування національної свідомості і людської гідності, любові до рідної землі, родини, готовності до захисту Батьківщини; дотримання мовної культури.

2. Громадянсько-правове виховання

Основні завдання: Прищеплення поваги до Конституції України, її державних символів, знання та дотримання законів; виховання і підготовка студентів до життя і діяльності в правовій, демократичній державі.

3. Морально-етичне виховання

Основні завдання: Оволодіння нормами і правилами моральної поведінки, формування почуттів та переконань, вироблення умінь і навичок моральної поведінки, адекватної поведінки у процесі суспільних відносин.

4. Художньо-естетичне виховання

Виховання у молоді естетичних поглядів, смаків, які ґрунтуються на народній естетиці та найкращих надбаннях цивілізації. Вироблення умінь власноруч примножувати культурно – мистецьке надбання народу, відчувати і відтворювати прекрасне в повсякденному житті; формування попиту в отриманні знань про традиційні українські свята, звичаї, фольклор.

5. Інтелектуально-духовне виховання

Основні завдання: Розвиток пізнавального інтересу, творчої активності, мислення, виховання потреби самостійно здобувати знання та готовність до застосувань знань, умінь

6. Трудове, професійне виховання

Формування творчої, працелюбної особистості, вмілого господаря, що володіє відповідними навичками та вміннями, професійною майстерністю. Вміння самостійно на основі сучасних знань про ринкову економіку застосовувати власні здібності в системі виробництва, науки, освіти. Прищеплення любові до обраної професії.

7. Екологічне виховання

Виховання екологічної культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, почуття відповідальності за неї як за національне багатство, основи життя на землі. Виховання свідомого виконання норм поведінки в природі, готовності до природоохоронної діяльності. Розробка технічних рішень, спрямованих на раціональне використання природних ресурсів і виключення забруднення навколишнього середовища.

8. Фізичне виховання та утвердження здорового способу життя

Утвердження здорового способу життя як невід'ємного елементу загальної культури особистості. Формування її фізичних здібностей, зміцнення здоров'я, гармонії тіла і духу. Забезпечення повноцінного розвитку молоді, охорони і зміцнення її фізичного, психічного та духовного здоров'я.

Однією з провідних функцій сучасного вчителя є **протидія булінгу** та створення безпечного освітнього середовища закладу освіти.

Безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин;

Булінг (цькування) – дії учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному чи сексуальному насильстві. Такі дії вчиняються стосовно дитини чи дитиною стосовно інших учасників освітнього процесу,

внаслідок чого може бути заподіяна шкода психічному чи фізичному здоров'ю потерпілого. Булінг може здійснюватись також із застосуванням засобів електронних комунікацій.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань: утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки; підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї

участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів; формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій; утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства; культивування кращих рис української ментальності працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи; формування мовленнєвої культури; спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

ДІАГНОСТУВАЛЬНИЙ БЛОК ДИСЦИПЛІНИ ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ

Із запропонованих відповідей оберіть правильну

1. Педагогіка – це:

- а) особлива сфера суспільної діяльності з виховання людини, складовими частинами якої є освіта та навчання;
- б) наука про виховання людини;
- в) цілеспрямований та організований процес формування особистості.

2. Основні педагогічні категорії:

- а) загальна педагогіка, історія педагогіки, методики вивчення окремих дисциплін;
- б) народна педагогіка, духовна педагогіка, світська педагогіка;
- в) навчання, виховання, освіта, розвиток.

3. Що визначило розвиток педагогіки як науки?:

- а) біологічний закон збереження роду;
- б) турбота батьків про щастя дітей;
- в) об'єктивна необхідність у спеціальній підготовці людини до життя і праці.

4. Предметом педагогіки є:

- а) підготовка підростаючого покоління до життя;
- б) розробка правил, рекомендацій щодо реалізації виховання;
- в) процес цілеспрямованого розвитку і формування людської особистості в умовах її навчання, виховання й освіти.

5. Завдання педагогіки:

- а) передати людині знання, вміння, навички;
- б) вивчення проблем виховання та навчання людей;
- в) визначення мети та завдань виховання; дослідження методів і форм організації навчально-виховного процесу; вироблення нових педагогічних технологій виховання.

6. Назвати розділи загальної педагогіки:

- а) дошкільна педагогіка та педагогіка загальноосвітньої школи;
- б) дошкільна педагогіка, педагогіка загальноосвітньої школи та педагогіка вищої школи;
- в) загальні основи педагогіки, теорія навчання, теорія виховання, школознавство.

7. Навчання – це:

- а) цілеспрямована взаємодія вчителя й учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються вміння та навички;
- б) передача учням знань, умінь і навичок;
- в) передача знань, умінь і навичок від одного покоління до іншого.

8. Виховання – це:

- а) спеціально організований педагогічний процес, у ході якого здійснюється цілеспрямований вплив на особистість із метою формування певних якостей;
- б) передача знань про норми та правила поведінки людей;
- в) передача підростаючому поколінню культурно-історичного досвіду народу.

9. Освіта – це:

- а) процес засвоєння знань, умінь, навичок;
- б) формування моральних якостей особистості;

в) процес і результат оволодіння системою наукових знань, умінь і навичок, формування на їх основі світогляду, моральних якостей особистості, розвитку її творчих сил і здібностей.

10. Розвиток – це:

- а) пристосування людини до оточуючого світу;
- б) ряд внутрішньо пов'язаних, послідовних і прогресивних змін, що відбуваються з організмом людини від народження і до кінця життя і характеризують рух людини від нижчих до вищих рівнів її життєдіяльності;
- в) природні задатки людини, які виявляються у процесі життя і сприяють соціалізації людини.

11. Систему педагогічних наук складають:

- а) загальні основи педагогіки, теорія навчання, теорія виховання, школознавство;
- б) педагогіка, психологія, анатомія, фізіологія, філософія;
- в) загальна педагогіка (базова дисципліна), загальнопедагогічні науки (вікова педагогіка, соціальна, спеціальна педагогіка), функціональні педагогічні науки (педагогіка професійно-технічної освіти, вищої школи, галузеві педагогіки та ін.), історія педагогіки, порівняльна педагогіка.

12. Метод педагогічного дослідження – це:

- а) шлях, спосіб пізнання педагогічної діяльності;
- б) усвідомлене уявлення кінцевого результату певної діяльності;
- в) виявлення закономірностей і законів педагогічного дослідження.

13. Що таке метод педагогічного спостереження?:

- а) спосіб дослідження педагогічних процесів формування особистості;
- б) спеціально організоване сприймання педагогічного процесу в природних умовах;
- в) здійснення перетворюючих дій, спрямованих на вирішення дослідницьких завдань.

14. Назвати методи педагогічних досліджень:

- а) бесіда, диспут, дискусія, педагогічна вимога, виховна ситуація;
- б) педагогічне спостереження, бесіда, інтерв'ю, експеримент, вивчення продуктів діяльності, тестування;
- в) метод моделювання, метод реєстрування, метод ранжування.

15. Об'єктом педагогічного дослідження є:

- а) педагогічні явища, факти, з яких складається педагогічний процес;
- б) пошук шляхів удосконалення педагогічного процесу;
- в) якість знань, умінь і навичок.

16. Індивід – це:

- а) окремий представник людського роду безвідносно до його якостей;
- б) кожна жива істота;
- в) людина, яка досягла певного рівня фізичного розвитку.

17. Індивідуальність – це:

- а) рівень інтелектуальної культури;
- б) особливості мислення певної людини;
- в) сукупність зовнішніх і внутрішніх особливостей людини, що формують її своєрідність, відмінність від інших людей.

18. Особистістю людина стає тільки тоді, коли:

- а) досягає вісімнадцятирічного віку;
- б) самостійно та свідомо керує своєю поведінкою;
- в) оволодіває певною професією.

19. Від народження дитина отримує:

- а) потреби, інтереси, навички;
- б) задатки для розвитку певних здібностей;
- в) нічого не отримує.

20. Задатки – це:

- а) готові психічні властивості, які незалежно від зовнішніх факторів проявляються на певному етапі життя;
- б) знання, уміння, навички;
- в) отримані від народження природні потенції розвитку певних здібностей.

21. Індивідуальні властивості особистості формуються під впливом:

- а) тільки спадковості;
- б) оточуючого середовища та виховання;
- в) природних задатків, суспільних обставин і діяльності самої дитини.

22. Рушійними силами процесу розвитку особистості є:

- а) природні задатки дитини;
- б) вимоги дорослих;
- в) протиріччя між потребами особистості та можливостями для їх досягнення.

23. Назвіть вікову періодизацію чеського педагога Я.А. Коменського:

- а) дитинство, отрочтво, замужність;
- б) немовлячий вік, передошкільний, дошкільний, молодший шкільний вік, підлітковий, юнацький;

в) дитинство, отрочтво, юність, заможність.

24. Переддошкільний вік охоплює:

- а) 3-5 років;
- б) 3-6 років;
- в) 1-3 роки.

25. Дайте визначення поняття “темперамент”:

- а) психологічні риси, що відрізняють одну людину від іншої;
- б) індивідуальна типологічна характеристика людини, яка виражається в силі, напруженості, швидкості та врівноваженості перебігу її психічних процесів;
- в) природні особливості окремої людини.

26. Мета виховання – це:

- а) ідеальний образ особистості, що виховується;
- б) наперед визначені результати розвитку і формування людської особистості;
- в) наперед визначені результати діяльності педагогічного колективу школи.

27. На визначення цілей виховання в суспільстві впливають:

- а) бажання людей, можливості навчально-виховних закладів, вимоги батьків до дітей;
- б) фізіологічні та психологічні можливості учнів, можливості вчителів і вихователів, уявлення і намагання прогресивно мислячих людей;
- в) рівень розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, темпи науково-технічного і соціального прогресу, економічні можливості суспільства, рівень розвитку педагогічної теорії.

28. Яку мету виховання висуває сучасна загальноосвітня школа:

- а) формувати всебічно і гармонійно розвинуту особистість – громадянина своєї країни;
- б) сприяти різнобічному розвитку особистості, розвивати задатки і здібності;
- в) виховувати учнів на засадах християнської ідеології.

29. Складові частини виховання – це:

- а) розумове, фізичне, трудове, моральне, естетичне виховання;
- б) демократизація та гуманізація виховання;
- в) розвиток естетичних почуттів, формування гігієнічних навичок.

30. Педагогічний процес – це:

- а) процес, який здійснює вчитель у навчально-виховному закладі;
- б) процес набуття учнями необхідних знань, умінь, навичок;
- в) динамічна взаємодія вихователів і вихованців, спрямована на досягнення поставленої виховної мети.

31. Будова педагогічного процесу:

- а) мета – завдання – зміст – діяльність – результат;

- в) директор школи – вчитель – учень.

32. Педагогічний процес є системою, тому що:

- а) він має всі ознаки системи: компоненти, структуру, цілісність, інтегральний результат, зв'язок з іншими системами;

- б) він поєднує в собі процеси навчання, виховання і розвитку;
- в) його складовими є дії вихователя та вихованців.

33. Цілісність педагогічного процесу полягає:

- а) в тому, що процеси, які утворюють педагогічний процес, мають багато спільного між собою;
- б) у підкоренні всіх процесів, що його утворюють, головній і єдиній меті – формуванню всебічно і гармонійно розвиненої особистості;
- в) у тому, що педагогічний процес має цільовий, змістовий, діяльнісний, результативний компоненти.

34. Які з названих зв'язків є закономірними зв'язками педагогічного процесу?:

- а) зв'язок між окремими діями різних педагогів, педагогічного колективу і керівництвом навчально-виховним процесом у цілому;
- б) зв'язок між педагогічним процесом, процесом морального виховання учнів і між різними педагогічними ситуаціями;
- в) зв'язок педагогічного процесу з суспільними вимогами, зв'язок між завданнями, методами і формами виховання.

35. Що відіграє вирішальну роль в організації педагогічного процесу?:

- а) наявність у школі (класі) плану навчально-виховної роботи;
- б) діагностика, постановка завдань, побудова прогнозу, реалізації плану, корекція й аналіз результатів;
- в) висока кваліфікація педагогів і бажання учнів вчитися.

36. Професійна придатність учителя – це:

- а) необхідний комплекс умінь, які набуваються у процесі здобуття вищої освіти;
- б) показник рівня засвоєння вчителем спеціальних знань;
- в) необхідний комплекс здібностей, фізичних, нервово-психічних і моральних якостей, що потрібні для набуття певних робочих функцій і успішної діяльності у сфері освіти.

37. Вчитель успішно навчає всіх учнів незалежно від здібностей. Що відіграє вирішальну роль у досягненні його учнями високих результатів?:

- а) хороша спадковість, сприятливе середовище;
- б) виховання в сім'ї, особистість учителя, інтерес до навчального предмета;
- в) правильно організована пізнавальна діяльність.

38. Від чого, головним чином, залежить розвиток здібностей школяра?:

- а) від природних задатків;
- б) від кількості прочитаних книг;
- в) від спілкування з ровесниками.

39. Навчання ефективно впливає на процес розвитку за умови:

- а) орієнтування його на вже розвинені здібності;
- б) знаходження поза межами можливостей дитини;
- в) знаходження в зоні найближчого розвитку здібностей дитини.

40. Початкова школа – це навчальний заклад:

- а) I-II ступеня;
- б) I ступеня;
- в) III ступеня.

Контрольна робота

Завдання 1.

В сучасному гуманістичному процесі виховання вихователь і вихованець зв'язані ...

А. суб'єкт-об'єктними відносинами

Б. суб'єкт-суб'єктними відносинами

В. об'єкт-суб'єктними відносинами

Г. об'єкт-об'єктними відносинами

Завдання 2

ЗМІСТ ОСВІТИ - ЦЕ...

А. Система знань про світ, людину, способи її діяльності та стосунків із собою і навколишнім світом, що складають культурну спадщину людства і забезпечують його подальший розвиток

Б. Система наукових знань про світ і людину, що засвоюється у процесі освіти

В. Певний перелік предметів, що вивчаються на певному рівні освіти

Г. Соціально-орієнтована і педагогічно адаптована система знань, умінь навичок, способів діяльності, досвіду творчої діяльності і емоційно-ціннісного ставлення, засвоєння яких забезпечує соціалізацію і розвиток особистості

Завдання 3.

Основні педагогічні категорії:

а) загальна педагогіка, вікова педагогіка, професійна педагогіка, спеціальна

педагогіка, історія педагогіки, порівняльна педагогіка, галузеві педагогіки, соціальна педагогіка;

б) навчання, виховання;

в) виховання, освіта, навчання,

Завдання 4

Хто з учених вперше виділив педагогіку як науку?

а) Френсіс Бекон; б) Джон Локк; **в) Ян Амос Коменський.**

Завдання 5.

ЗНАННЯ-ЦЕ ...

А. Сукупність вмінь і навичок, якими необхідно оволодіти учневі

Б. Цілісна система наукових понять про закони розвитку природи, суспільства, мислення в даний проміжок часу

В. Теоретичний матеріал, яким необхідно оволодіти учневі

Г. Новітні досягнення науки , техніки, виробництва

Д. Здатність приймати рішення у непередбачених обставинах

Завдання 6.

ВИХОВАННЯ- ЦЕ... ,

А. Процес, спрямований на вивчення дітьми норм та правил поведінки у суспільстві

Б. Складова частина освіти, в процесі якої відбувається підготовка молоді до життя, до суспільно-корисної праці

В. Процес цілеспрямованого управління формуванням та розвитком особистості у відповідності з вимогами суспільства

Г. Процес формування особистості

Д. Процес взаємодії вихователя і вихованців

Завдання 7.**РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ - ЦЕ...**

- А. Кількісні і якісні зміни в організмі людини, що відбуваються під впливом різних факторів в процесі життя
- Б. Ряд змін, що відбуваються з людиною в процесі їх життєдіяльності
- В. Накопичення кількісних змін в організмі людини в процесі її життєдіяльності
- Г. Процес прогресивних, послідовних змін, які характеризуються переходом від нижчих до вищих форм та рівнів усієї життєдіяльності людини, обумовляють її становище як соціальної істоти**
- Д. Зникнення старих та виникнення нових якостей особистості

Завдання 8.**В ЯКОМУ МІСТІ ВИНИКЛА ПЕРША БРАТСЬКА ШКОЛА НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ?**

- А. Харків
- Б. Київ
- В. Львів**
- Г. Волинь
- Д. Дрогобич

Завдання 9.**ПЕДАГОГІКА - ЦЕ...**

- А. Наука, що вивчає закономірності формування та розвитку людини

- Б. Мистецтво впливу вихователів на вихованців з метою формування їх особистості
- В. Наука про виховання, навчання і освіту підростаючого покоління
- Г. Наука про виховання дітей
- Д. Наука про виховання, освіту та навчання людей на всіх етапах їх вікового розвитку**

Завдання 10.

Ідеалом афінського виховання було...

- А. Виховання невибагливого мужнього воїна
- Б. Виховання людини прекрасною душею і тілом**
- В. Виховання артистичної людини
- Г. Виховання людини з філософським світобаченням
- Д. Виховання людини музиканта

МЕТОДИЧНИЙ БЛОК ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. Загальні засади педагогіки

Семінар: Система педагогічних наук

Круглий стіл: Закон України «Про освіту» (2017)

Семінар: Педагогічні закони і закономірності

Дебати: Біологізаторська та соціологізаторська концепції розвитку особистості.

Семінар: Методи педагогічного дослідження

Круглий стіл: Сучасні методологічні підходи в педагогіці

Змістовий модуль 2. Особистість сучасного вчителя НУШ

Семінар: Компоненти і критерії педагогічної майстерності вчителя інформатики

Тренінг: Педагогічна техніка вчителя

Майстер клас: Імідж сучасного вчителя

Круглий стіл: Індивідуальний стиль учителя

Тренінг: Прояв творчості вчителя у професійній діяльності.

Дискусія: Чи повинен бути вчитель артистом?

Змістовий модуль 3. Історія педагогіки

Семінар: Становлення і розвиток виховання

Круглий стіл: Педагогічна думка епохи Відродження

Семінар-презентація: Педагогічні ідеї Я. А. Коменського

Прес-конференція: Дж. Локк, Ж. Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Й. Герберт, А. Дистервег.

Семінар: Розвиток педагогічної думки в Україні

Круглий стіл: Педагогічні ідеї та погляди А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського

Змістовий модуль 4. Теорія навчання

Семінар: Закономірності і принципи навчання

Рольова гра: Фрагмент уроку з використанням інноваційних навчання (за спеціалізацією)

Рольова гра: Фрагмент позакласного заходу (за спеціалізацією)

Змістовий модуль 5. Теорія виховання

Семінар: Закономірності і принципи виховання

Дискусія: Класне керівництво: традиційність і сучасність

Проблемний семінар: Проблемні діти в учнівському колективі

Дискусія: Як організувати колектив учнів?

Рольова гра: Класна година

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Змістовий модуль 1. Загальні засади педагогіки

1. Скласти схему системи педагогічних наук.
2. Скласти таблицю взаємозв'язку педагогіки з іншими науками, обґрунтувати їх значення для педагогіки
3. Опрацювати Закон України «Про освіту», скласти словник основних термінів
4. Скласти структурно-логічну схему педагогічного процесу (навести конкретний приклад на підставі власного досвіду)
5. Обґрунтувати один із методологічних підходів у педагогічному дослідженні (за вибором)
6. Навести приклади використання методів педагогічного дослідження у професійній діяльності вчителя

Змістовий модуль 2. Особистість сучасного вчителя

1. Скласти професіограму вчителя (за спеціалізацією).
Накреслити шляхи вдосконалення власної педагогічної

- майстерності.
2. Підготувати приклади використання педагогічної техніки на прикладі уроку (за спеціалізацією)
 3. Розробити імідж-карту вчителя (за спеціалізацією)
 4. Підготувати презентацію однієї з класифікацій професійної позиції вчителя
 5. Схарактеризувати складові професійної культури вчителя (за спеціалізацією)
 6. Підготувати приклади прояву творчості вчителя у професійній діяльності
 7. Дібрати приклади застосування педагогічної імпровізації на уроці (за спеціалізацією)

Змістовий модуль 3. Історія педагогіки

1. Скласти порівняльну таблицю педагогічних поглядів на виховання і навчання в епоху античності і середньовіччя
2. Розробити презентацію педагогічних поглядів педагогів-гуманістів
3. Підготовка до прес-конференції: педагогічні погляди Дж. Локка, Ж. Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Й. Герберта, А. Дистервега.
4. Підготувати презентацію основних поглядів Я.А.Коменського
5. Скласти хронологічну таблицю педагогічної діяльності К.Д.Ушинського, визначити його внесок у розвиток педагогіки
6. На підставі опрацювання творів А.Макаренка навести приклади вимог педагога до особистості вчителя
7. На підставі опрацювання творів В. Сухомлинського навести приклади його вимог до особистості вчителя

Змістовий модуль 4. Теорія навчання

1. Розробити завдання для проєктної діяльності учнів (за спеціалізацією_
2. Розробити конспект уроку (за спеціалізацією)
3. Скласти план проведення позакласного заходу (за спеціалізацією)

Змістовий модуль 5. Теорія виховання

1. Навести приклади практичного застосування закономірностей і принципів виховання в освітньому процесі ЗОШ
2. Розробити план виховної роботи класного керівника
3. Розробити план роботи класного керівника з батьками
4. Скласти психолого-педагогічну характеристику на учня і клас
5. Підготувати міні-лекцію з презентацією за одним із напрямів виховання (за вибором)

Орієнтована тематика індивідуальних дослідних завдань (есе, твори-роздуми) для самостійного опрацювання студентами матеріалу дисципліни

1. Стратегія розвитку освіти в Україні.
2. Роль і місце педагогіки в системі людинознавчих наук.
3. Основні течії у зарубіжній педагогіці.
4. Співвідношення соціального і біологічного у розвитку особистості.
5. Соціальне середовище і його виховні функції.
6. Вплив діяльності на формування соціальних цінностей.
7. Підготовка учнів до життєтворчості як умова розвитку учнів.

8. Основні зарубіжні течії розвитку особистості.
9. Проблеми виховання молоді на сторінках обласних часописів.
10. Національні духовні цінності у виховній системі школи.
11. Українська національна ідея в системі сучасної духовної культури.
12. Філософські засади національної системи виховання в Україні.
13. Актуальні проблеми молодіжного руху в Україні на сучасному етапі.
14. Поняття про мораль. Завдання і зміст морального виховання.
15. Розумове виховання. Його завдання в умовах суверенної України.
16. Завдання, зміст та найважливіші форми правового виховання учнівської молоді.
17. Основні завдання, зміст і форми екологічного виховання учнівської молоді.
18. Економічне виховання. Його роль у підготовці шкільної молоді до трудової діяльності. Завдання та форми економічного виховання.
19. Естетика як основа естетичного виховання в школі. Завдання естетичного виховання відповідно до духовного відродження України.
20. Статеве виховання. Роль статевого виховання в моральному формуванні особистості. Його зміст, завдання і форми.
21. Завдання, зміст та організаційні форми фізичного виховання.
22. Соціально-психологічні механізми виховання.
23. Різні підходи до класифікації методів виховання.

24. Виховання світоглядних орієнтирів школярів.
25. Проблема виховання та перевиховання особистості в колективі у працях А.С. Макаренка.
26. Методика формування колективу у працях В.О.Сухомлинського.
27. Основні напрями роботи класного керівника з батьками учнів.
28. Система роботи класного керівника в сучасній школі.
29. Психолого-педагогічні аспекти роботи класного керівника з важковиховуваними учнями.
30. Особливості виховання дітей у повній (неповній, осиротілій, розлученій) сім'ї.
31. Соціальні цінності виховання дітей у сім'ї.
32. Спільна робота школи та сім'ї у педагогічному процесі.
33. Роль родинного виховання у формуванні особистості.
34. Шляхи вдосконалення змісту загальної середньої освіти.
35. Інтеграція змісту освіти як педагогічна проблема.
36. Основні дидактичні концепції.
37. Методи і засоби навчання, які використовувалися у шкільництві Півдня України.
38. Основні наукові підходи до визначення методів навчання та їх класифікації.
39. Форми і методи роботи з обдарованими школярами.
40. Дидактичні умови диференціації навчання на уроках.

Методи навчання

У процесі викладання навчальної дисципліни для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачено застосування активних і інтерактивних освітніх

методів, серед яких: проблемна лекція, лекція-діалог, лекція-презентація, робота в малих групах, робота з довідковими, інформаційно-методичними джерелами, презентація результатів виконаних практичних завдань, рольова гра, кейс-стаді.

Форми поточного і підсумкового контролю

Критерії оцінювання

Критерії оцінювання за різними видами роботи

Вид роботи	бали	Критерії
Практичні заняття	0 балів	Студент не бере активної участі в практичному занятті, є лише пасивним «спостерігачем». Подеколи здобувач коротко висловлює власну думку щодо порушених методичних чи педагогічних питань, проте його умовиводи є нелогічними, знання фрагментарними.
	1 бал	Здобувач освіти займає активну позицію в аналізі та обговоренні різноманітних науково-педагогічних, дидактичних та методичних проблем. Користуючись коректним термінологічним апаратом, системними знаннями в контексті інноватизації освітнього середовища школи та удосконалення педагогічної майстерності вчителя активно долучається до навчальних та наукових дискусій, які ініціює викладач. Студент висловлює власну наукову та професійно-педагогічну думку, демонструє науковий та професійно-педагогічний світогляд, сформований завдяки опрацюванню наукової, методичної та педагогічної літератури.

Самостійна робота	0 балів	Завдання не виконано. Студент не опрацював проблему і не зміг висловити власну думку щодо порушеного питання.
	1 бал	Завдання виконано. Здобувач опрацював завдання, правильно визначив мету та розкрив порушену проблему, користуючись прийомами наукового аналізу та практичної ілюстрації теоретичних позицій. Опрацьовано достатню кількість нормативних, довідникових, наукових та методичних джерел, що дозволило опрацювати досліджувану проблематику в науково-педагогічному та експериментально-практичному ракурсах.
Індивідуальне навчально-дослідне завдання: дослідницько-творче есе	0 балів	Завдання не виконано. Здобувач не зміг коректно визначити мету дослідницької розвідки (або сформулював її некоректно). Тематика дослідження не розкрита.
	1-2 бали	Завдання виконано формально: не висловлено власну дослідницьку позицію в есе, використано лише результати аналізу загальновідомих наукових фактів. Текстологічно есе написано стандартними книжковими фразами, не прослідковується систематизована дослідницька думка студента щодо порушених у дослідженні питань. Есе характеризується репродуктивним характером: не використано логіко-порівняльний аналіз у конструюванні наукового твердження, застосовано формально-логічні структури у формулюванні наукових та дослідницьких умовиводів. Допущено помилки (неточності) в оперуванні науковими фактами (звернення до аналізу лише традиційних наукових концепцій, теорій та технологій).

		<p>Власну думку проілюстровано прикладами, що подано в підручникових джерелах. Загальні дослідницькі умовиводи автора не містять систематизованої інноваційної творчої світоглядної позиції щодо реформувальних удосконалювальних перетворень освітнього процесу в частині дидактичної, виховної та розвивальної функцій учителя сучасної школи.</p>
	3-5 балів	<p>Самостійна дослідницька розвідка, що демонструє наявність інноваційної світоглядної творчої позиції щодо реформувальних удосконалювальних перетворень освітнього процесу в частині дидактичної, виховної та розвивальної функцій учителя сучасної школи. Текстологічне оформлення есе здійснено з використанням сучасної професійної лексики. Автор користується коректним термінологічним апаратом, який творчо доповнюється усталеними термінологічними конструкціями професійно-наукового характеру.</p> <p>Есе характеризується творчо-продуктивним характером: використано логіко-порівняльний аналіз у конструюванні наукового твердження, здійснено методологічне обґрунтування та теоретичне доведення у формулюванні наукових та дослідницьких умовиводів.</p> <p>Есе ілюстровано прикладами інноваційного характеру (аналіз нетрадиційних педагогічних ситуацій, систематизація інноваційних функцій вчителя сучасної школи тощо). Опрацьовано сучасні науково-педагогічні джерела, проаналізовано інноваційні підходи (теорії,</p>

		<p>концепцій, моделі та технології) удосконалення освітнього процесу сучасного закладу освіти.</p> <p>Авторська творча розробка, що вирізняється правильною методологічною та науковою позицією автора та демонструє методичну, педагогічну, дидактичну й виховну компетентність.</p>
--	--	---

Критерії оцінювання підсумкового контролю (заліку)

Для навчальної дисципліни «Педагогіка» навчальним планом у 1 семестрі передбачено проміжний (семестровий) контроль у формі заліку (за змістовими модулями «Загальні засади педагогіки» та «Особистість сучасного вчителя»). Кількість балів, необхідних для заліку, студент отримує під час участі у практичних заняттях, виконання всіх видів самостійної та індивідуально-дослідної роботи. Здобувач освіти може скласти залік, якщо кількість отриманих впродовж вивчення дисципліни балів не менше як 60.

Критерії оцінювання підсумкового контролю (екзамен)

Для навчальної дисципліни «Педагогіка» за навчальним планом передбачено підсумковий контроль у формі екзамену, на який відводиться 20 балів. Здобувач освіти може скласти екзамен, якщо кількість отриманих впродовж вивчення дисципліни балів не менше як 40.

бали	Критерії
0 балів	Відповіді на запитання відсутні. Здобувач не орієнтується у матеріалі, що передбачений навчальною програмою. Не обізнаний з базовими категоріями педагогіки та особливостями роботи вчителя у закладі освіти.

1-5 балів	Здобувач розпізнає деякі об'єкти професійно-педагогічної дійсності, певні педагогічні явища та визначає їх на побутовому рівні, може описувати деякі об'єкти вивчення; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; використовує елементарні прийоми виконання практичного завдання. Оперує мінімальним професійно-педагогічним термінологічним апаратом.
6-10 балів	Студент не вміє логічно представити власні професійні та методично-зорієнтовані умовиводи, робити власні висновки щодо специфіки освітнього процесу. Відповіді на запитання формальні, базовані на результатах опрацювання підручкової та методичної літератури. Не наведено прикладів практичного використання в освітньому процесі.
11-15 балів	Відповіді на запитання загалом правильні, проте наявні помилки у визначеннях та обґрунтуванні базових категорій та дефініцій педагогіки. Студент намагається робити власні висновки, наводить приклади практичного використання в освітньому процесі з використанням інноваційних підходів до організації навчання, виховання та освіти школярів.
16-20 балів	Студент уміє розмірковувати, робити власні висновки. Відповіді на запитання повні, обґрунтовані, логічно побудовані, з прикладами практичного використання в освітньому процесі сучасної школи. Здобувач демонструє сформовану дидактичну, методичну та загальну професійно-педагогічну компетентність, елементи педагогічної майстерності.

Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90 – 100 А)	Здобувач вищої освіти має ґрунтовні знання про предмет й особливості педагогіки як наукової теорії і навчального предмету; історичні витоки становлення і розвитку педагогічної думки, основні педагогічні ідеї і погляди видатних педагогів класичної і вітчизняної педагогіки; розуміє місце педагогічних знань в системі інших

	<p>наук, чинники їх розвитку. На високому рівні володіє базовими педагогічними поняттями та їх визначеннями; визначає закономірності, принципи, методи і форми навчання і виховання; обґрунтовує основні наукові підходи щодо розвитку особистості; визначає особливості педагогічного процесу як соціального явища і предмета професійної діяльності педагога, його мету, завдання, функції, загальні закони та закономірності; впевнено інтерпретує завдання і функції класного керівника.</p> <p>Досконало володіє вміннями застосовувати інноваційні технології навчання і виховання; враховувати індивідуальні особливості школярів у процесі навчання і виховання; добирати оптимально доцільні форми й методи навчання та виховання; застосовувати весь спектр психолого-педагогічних заходів, засобів і педагогічних впливів для реалізації завдань національного, громадянського, духовного, фізичного, морального, розумового, правового, трудового, екологічного, економічного, гендерного, статевого, міжкультурного, естетичного виховання учнів; планувати роботу класного керівника з батьками; створювати організовувати ефективну комунікацію між учасниками освітнього процесу (учнями, учителями, батьками та ін.), планувати процес особистого розвитку і навчання професії педагога.</p> <p>Виявляє здатність до відображення у фаховій практичній діяльності фундаментальних і прикладних аспектів різних розділів педагогіки, методики навчання за фахом. На основі аналізу наявних фактів, явищ, тенденцій суспільного життя та педагогічної дійсності спроможний формулювати логічні умовисновки, визначати завдання діяльності та пропонувати ефективні рішення, синтезувати досвід, знання, вміння для досягнення мети.</p>
Добре (82-89 В)	Здобувач вищої освіти має міцні знання про предмет й особливості педагогіки як наукової теорії і навчального предмету; історичні витоки

становлення і розвитку педагогічної думки, основні педагогічні ідеї і погляди видатних педагогів класичної і вітчизняної педагогіки; розуміє місце педагогічних знань в системі інших наук, чинники їх розвитку. На достатньому рівні володіє базовими педагогічними поняттями та їх визначеннями; визначає закономірності, принципи, методи і форми навчання і виховання; подекуди плутається у визначенні основних наукових підходів щодо розвитку особистості; здебільшого правильно визначає особливості педагогічного процесу як соціального явища і предмета професійної діяльності педагога, його мету, завдання, функції, загальні закони та закономірності; достатньо інтерпретує завдання і функції класного керівника.

Володіє вміннями застосовувати інноваційні технології навчання і виховання; урахувати індивідуальні особливості школярів у процесі навчання і виховання; добирати доцільні форми й методи навчання та виховання; застосовувати весь спектр психолого-педагогічних заходів, засобів і педагогічних впливів для реалізації завдань національного, громадянського, духовного, фізичного, морального, розумового, правового, трудового, екологічного, економічного, гендерного, статевого, міжкультурного, естетичного виховання учнів; планувати роботу класного керівника з батьками; має певні труднощі в організації ефективної комунікації між учасниками освітнього процесу (учнями, учителями, батьками та ін.), вміє планувати процес особистого розвитку і навчання професії педагога.

На достатньому рівні виявляє здатність до відображення у фаховій практичній діяльності фундаментальних і прикладних аспектів різних розділів педагогіки, методики навчання за фахом. На основі аналізу наявних фактів, явищ, тенденцій суспільного життя та педагогічної дійсності у цілому спроможний формулювати логічні умовисновки, правильно визначати завдання діяльності та пропонувати ефективні

	рішення, синтезувати досвід, знання, вміння для досягнення мети.
Добре (74-81 С)	<p>Здобувач вищої освіти має знання про предмет й особливості педагогіки як наукової теорії і навчального предмету; натомість не досить впевнено визначає історичні витoki становлення і розвитку педагогічної думки, основні педагогічні ідеї і погляди видатних педагогів класичної і вітчизняної педагогіки; у цілому розуміє місце педагогічних знань у системі інших наук, чинники їх розвитку. На середньому рівні володіє базовими педагогічними поняттями та їх визначеннями; подекуди припускається помилок у визначенні закономірностей, принципів, методів і форм навчання та виховання; має певні труднощі під час визначення основних наукових підходів щодо розвитку особистості; загалом правильно визначає особливості педагогічного процесу як соціального явища і предмета професійної діяльності педагога, його мету, завдання, функції, загальні закони та закономірності; натомість недосить впевнено інтерпретує завдання і функції класного керівника.</p> <p>На середньому рівні володіє вміннями застосовувати інноваційні технології навчання і виховання; ураховувати індивідуальні особливості школярів у процесі навчання і виховання; натомість не завжди правильно добирає форми й методи навчання та виховання; у цілому вміє застосовувати спектр психолого-педагогічних заходів, засобів і педагогічних впливів для реалізації завдань національного, громадянського, духовного, фізичного, морального, розумового, правового, трудового, екологічного, економічного, гендерного, статевого, міжкультурного, естетичного виховання учнів; натомість ускладнюється під час планування роботи класного керівника з батьками; має певні труднощі в організації комунікації між учасниками освітнього процесу (учнями, учителями, батьками та ін.), у цілому вміє планувати процес особистого розвитку і</p>

	<p>навчання професії педагога.</p> <p>Виявляє здатність до відображення у фаховій практичній діяльності фундаментальних і прикладних аспектів різних розділів педагогіки, методики навчання за фахом. На основі аналізу наявних фактів, явищ, тенденцій суспільного життя та педагогічної дійсності у цілому спроможний формулювати логічні умовисновки, правильно визначати завдання діяльності та пропонувати ефективні рішення, синтезувати досвід, знання, вміння для досягнення мети.</p>
<p>Задовільно (64-73 D)</p>	<p>Здобувач вищої освіти володіє знаннями про предмет й особливості педагогіки як наукової теорії і навчального предмету; не впевнено визначає історичні витoki становлення і розвитку педагогічної думки, основні педагогічні ідеї і погляди видатних педагогів класичної і вітчизняної педагогіки; недостатньо розуміє місце педагогічних знань у системі інших наук, чинники їх розвитку. На задовільному рівні володіє базовими педагогічними поняттями та їх визначеннями; припускається помилок у визначенні закономірностей, принципів, методів і форм навчання та виховання; має труднощі під час визначення основних наукових підходів щодо розвитку особистості; не завжди правильно визначає особливості педагогічного процесу як соціального явища і предмета професійної діяльності педагога, його мету, завдання, функції, загальні закони та закономірності; невпевнено інтерпретує завдання і функції класного керівника.</p> <p>Володіє вміннями застосовувати інноваційні технології навчання і виховання; не завжди враховує індивідуальні особливості школярів у процесі навчання і виховання; у виборі форм і методів навчання та виховання припускається помилок; загалом уміє застосовувати спектр психолого-педагогічних заходів, засобів і педагогічних впливів для реалізації завдань національного, громадянського, духовного, фізичного, морального, розумового, правового, трудового, екологічного, економічного,</p>

	<p>гендерного, статевого, міжкультурного, естетичного виховання учнів; ускладнюється під час планування роботи класного керівника з батьками; має труднощі в організації комунікації між учасниками освітнього процесу (учнями, учителями, батьками та ін.), у ході планування процесу особистого розвитку і навчання професії педагога потребує певної допомоги з боку викладача.</p> <p>На задовільному рівні виявляє здатність до відображення у фаховій практичній діяльності фундаментальних і прикладних аспектів різних розділів педагогіки, методики навчання за фахом. На основі аналізу наявних фактів, явищ, тенденцій суспільного життя та педагогічної дійсності не завжди спроможний формулювати логічні умовисновки, правильно визначати завдання діяльності та пропонувати ефективні рішення, синтезувати досвід, знання, вміння для досягнення мети.</p>
<p>Задовільно (60-63 E)</p>	<p>Здобувач вищої освіти на репродуктивному рівні володіє знаннями про предмет й особливості педагогіки як наукової теорії і навчального предмету; у визначенні історичних витоків становлення і розвитку педагогічної думки, основних педагогічних ідей і поглядів видатних педагогів класичної і вітчизняної педагогіки припускається значних помилок; недостатньо розуміє місце педагогічних знань у системі інших наук, чинники їх розвитку. На низькому рівні володіє базовими педагогічними поняттями та їх визначеннями; припускається значних помилок у визначенні закономірностей, принципів, методів і форм навчання та виховання; має значні труднощі під час визначення основних наукових підходів щодо розвитку особистості; не правильно визначає особливості педагогічного процесу як соціального явища і предмета професійної діяльності педагога, його мету, завдання, функції, загальні закони та закономірності; невпевнено інтерпретує завдання і функції класного керівника.</p> <p>На низькому рівні володіє вміннями</p>

	<p>застосовувати інноваційні технології навчання і виховання; не враховує індивідуальні особливості школярів у процесі навчання і виховання; у виборі форм і методів навчання та виховання припускається значних помилок; має труднощі під час застосування психолого-педагогічних заходів, засобів і педагогічних впливів для реалізації завдань національного, громадянського, духовного, фізичного, морального, розумового, правового, трудового, екологічного, економічного, гендерного, статевого, міжкультурного, естетичного виховання учнів; ускладнюється під час планування роботи класного керівника з батьками; має значні труднощі в організації комунікації між учасниками освітнього процесу (учнями, учителями, батьками та ін.), у ході планування процесу особистого розвитку і навчання професії педагога потребує значної допомоги з боку викладача.</p> <p>На низькому рівні виявляє здатність до відображення у фаховій практичній діяльності фундаментальних і прикладних аспектів різних розділів педагогіки, методики навчання за фахом. Не завжди спроможний формулювати логічні умовисновки, правильно визначати завдання діяльності та пропонувати ефективні рішення, синтезувати досвід, знання, вміння для досягнення мети на основі аналізу наявних фактів, явищ, тенденцій суспільного життя та педагогічної дійсності.</p>
Незадовільно (35-59 FX)	<p>Здобувач вищої освіти має фрагментарні знання про предмет й особливості педагогіки як наукової теорії і навчального предмету; у визначенні історичних витоків становлення і розвитку педагогічної думки, основних педагогічних ідей і поглядів видатних педагогів класичної і вітчизняної педагогіки припускається грубих помилок; не розуміє місце педагогічних знань у системі інших наук, чинники їх розвитку. Практично не володіє базовими педагогічними поняттями та їх визначеннями; припускається суттєвих помилок у визначенні закономірностей,</p>

принципів, методів і форм навчання та виховання; має значні труднощі під час визначення основних наукових підходів щодо розвитку особистості; не правильно визначає особливості педагогічного процесу як соціального явища і предмета професійної діяльності педагога, його мету, завдання, функції, загальні закони та закономірності; не вміє інтерпретувати завдання і функції класного керівника.

Виявляє епізодичні вміння застосовувати інноваційні технології навчання і виховання; не враховує індивідуальні особливості школярів у процесі навчання і виховання; у виборі форм і методів навчання та виховання припускається грубих помилок; має суттєві труднощі під час застосовування психолого-педагогічних заходів, засобів і педагогічних впливів для реалізації завдань національного, громадянського, духовного, фізичного, морального, розумового, правового, трудового, екологічного, економічного, гендерного, статевого, міжкультурного, естетичного виховання учнів; ускладнюється під час планування роботи класного керівника з батьками; має значні труднощі в організації комунікації між учасниками освітнього процесу (учнями, учителями, батьками та ін.), не вміє планувати процес особистого розвитку і навчання професії педагога.

Не виявляє здатності до відображення у фаховій практичній діяльності фундаментальних і прикладних аспектів різних розділів педагогіки, методики навчання за фахом. Не спроможний формулювати логічні умовисновки, правильно визначати завдання діяльності та пропонувати ефективні рішення, синтезувати досвід, знання, вміння для досягнення мети на основі аналізу наявних фактів, явищ, тенденцій суспільного життя та педагогічної дійсності, потребує суттєвої допомоги з боку викладача

Засоби діагностування результатів навчання

Оцінювання: індивідуальне опитування, колективна співбесіда (диспут), перевірка виконання практичних завдань, формування дидактичного портфоліо, письмове опитування, презентація результатів самостійної роботи, екзамен.

Демонстрування результатів навчання: дискусія, усні доповіді, робота в парах, робота в команді, рольова гра, тренінг, презентація результатів самостійної роботи.

Шкала оцінювання за всіма видами контролю (залік)

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЕСТ S	Оцінка за національною шкалою
90–100	A	зараховано
82–89	B	зараховано
74–81	C	
64–73	D	зараховано
60–63	E	
35–59	FX	незараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Шкала оцінювання підсумкового контролю (екзамен):

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90–100	A	відмінно
82–89	B	добре
74–81	C	
64–73	D	задовільно
60–63	E	
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання

0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	---	--

**Забезпечення навчання осіб з особливими освітніми
потребами**

Метою інклюзивного навчання в Університеті Ушинського є забезпечення рівного доступу до якісної освіти особам з особливими освітніми потребами шляхом організації їхнього навчання на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей

Рекомендовані джерела інформації

Основна література

1. Зайченко І. В. Педагогіка: Підручник. Київ, Видавництво Ліра-К, 2016. 608с.
2. Дубасенюк О.А. Методика викладання педагогіки: Курс лекцій. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. Ф.Франка, 2013. 325 с.
3. Супрун М. О. Педагогіка: Підручник для духовних і світських закладів освіти. К.: КДА, 2018. 400 с.

Додаткова

1. Галіцан О. А. Детермінанти підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації у професійній діяльності. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал Причорноморського науково-дослідницького інституту економіки та інновацій*. Одеса, 2020. № 21. С. 84–87.
2. Галіцан О. А. Міжкультурна компетентність учителя сучасної школи. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал Причорноморського науково-дослідницького інституту економіки та інновацій*. Одеса, 2020. № 22. С. 67–73.
3. Дем'янюк Т. Д., Пархоменко О. М. Особливості виховання гуманістично спрямованої особистості в позаурочний час. Рівне : РДГУ, 2003. 80 с.
4. Дербеньова А. Г. Педагогічна діагностика у класному керівництві. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 176 с.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
6. Левківський М.В. Історія педагогіки : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 360 с.
7. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і

навчання : навчальний посібник. Харків : «ОВС», 2002. 400 с.

8. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник. 3-є видання, допов. Київ, 2001. 608 с.

9. Нісімчук А. С. Педагогіка : підручник. Київ : Атіка, 2007. 344 с.

10. Освітні технології : навчально-методичний посібник. О. М. Пехота, А. З. Піктенко, О. М. Любарська та ін.; За ред. О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2004. 256 с.

11. Остапенко Н. М. Технологія сучасного уроку рідної мови : навч. Посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 248 с.

12. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти *Інформ. збірник МО України*. Київ, 2000. № 22, листопад. С. 3–4.

13. Сиротенко Г. О. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання. Харків : Видав. гр. «Основа», 2003. 80 с.

14. Скрипник М. Технології використання різних методів інтерактивного навчання. *Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання*. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.

15. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник. Вид. 2-ге, випр., доповн. Київ : Акадкмвидав, 2006. 560 с.

16. Ягоднікова В. В. Теорія та методика виховання лідерів : навчальний посібник. Одеса : Вид-во «ВМВ», 2010. 231 с.

Інформаційні ресурси

1. Веб-сторінка Верховної Ради України. URL: <http://www.rada.gov.ua>.

2. Веб-сторінка Міністерства освіти і науки України. URL: www.mon.gov.ua

3. Веб-сторінка бібліотеки ім. Вернадського. URL:
www.nbuv.gov.ua
4. Веб-сторінка бібліотеки Університету Ушинського. URL:
<https://library.pdpu.edu.ua>
5. Веб-сторінка репозитарію Університету Ушинського. URL:
<http://dspace.pdpu.edu.ua>

ДОДТКИ

Додаток 1

Пам'ятка для майбутнього вчителя

БУЛІНГ

Якщо дитина все-таки підтвердила в розмові, що вона стала жертвою булінгу, то скажіть їй:

- *Я тобі вірю* (це допоможе дитині зрозуміти, що Ви повністю на її боці).
- *Мені шкода, що з тобою це сталося* (це допоможе дитині зрозуміти, що Ви переживаєте за неї і співчуваєте їй).
- *Це не твоя провина* (це допоможе дитині зрозуміти, що її не звинувачують у тому, що сталося).
- *Таке може трапитися з кожним* (це допоможе дитині зрозуміти, що вона не самотня: багатьом її одноліткам доводиться переживати залякування та агресію в той чи той момент свого життя).
- *Добре, що ти сказав мені про це* (це допоможе дитині зрозуміти, що вона правильно вчинила, звернувшись по допомогу).
- *Я люблю тебе і намагатимуся зробити так, щоб тобі більше не загрожувала небезпека* (це допоможе дитині з надією подивитись у майбутнє та відчутти захист).

Додаток 2

- Пам'ятка для майбутнього вчителя

КОМУНІКАЦІЯ

- Спілкування неможливе без встановлення контакту зі співрозмовником. Для цього продемонструйте співрозмовникові зацікавленість і готовність до розмови виразом обличчя і положенням тіла.
- Слухайте активно: подавайте співрозмовникові сигнали, що ви слухаєте його уважно і намагаєтеся зрозуміти. Для цього час від часу повторюйте своїми словами найбільш важливі висловлювання співрозмовника. Робіть це з позитивною або питальною інтонацією, робіть короткі зауваження на кшталт: «так, розумію», «точно», «цікаво», «чудово».
- Будьте спостережливими, уважно стежте за емоціями, настроєм співрозмовника.
- Не перебивайте співрозмовника, дайте йому можливість висловити свою думку до кінця. Саме думку, а не фразу чи пропозицію.
- Щоб співрозмовник правильно зрозумів вашу основну думку, не захоплюйтеся загальними словами або занадто довгими фразами. Що конкретніше буде висловлена ідея, то простіше іншій людині зрозуміти її.
- Говоріть достатньо голосно і чітко (це додає вашій мові впевненості).
- Під час розмови підтримуйте зоровий контакт зі співрозмовником, використовуйте адекватні невербальні

сигнали, які можуть сказати співрозмовникові більше, ніж слова (жести, рухи, вираз обличчя, міміку тощо).

Додаток 3

- Пам'ятка для майбутнього вчителя

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА І РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ

Інклюзія, з педагогічного погляду, – це повне залучення УСІХ учнів в УСІ аспекти загальноосвітнього навчального простору, реформування загальноосвітніх шкіл і перепланування навчальних приміщень так, щоб вони відповідали потребам усіх без винятку дітей. [Інклюзія](#) – це розкриття особистості кожного учня за допомогою навчальної програми, яка є доволі складною, щоб забезпечити простір для розвитку, і водночас відповідає можливостям дитини.

Метою інклюзивної освіти є забезпечення рівного доступу до якісної освіти в умовах загальноосвітнього навчального простору, пристосованого до задоволення особливих освітніх потреб кожної людини; створення умов для вдосконалення системи освіти і соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами через упровадження інноваційних технологій, зокрема інклюзивного навчання.

Відповідно до мети перед інклюзивною освітою стоять такі завдання:

- запровадження інноваційних освітніх технологій для надання спеціальних освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами;
- забезпечення психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу дітей з особливими освітніми потребами;
- упровадження інклюзивної моделі навчання в загальноосвітніх навчальних закладах;

- розробка і використання спеціального навчально-методичного забезпечення, реабілітаційних засобів навчання;
- удосконалення системи підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів, які працюють в умовах інклюзивного навчання;
- залучення батьків дітей з особливими освітніми потребами до участі в навчально-реабілітаційному процесі.

Додаток 4

- Пам'ятка для майбутнього вчителя

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

1. Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві.
2. Умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно.
3. Наскрізний процес виховання, який формує цінності.
4. Децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію.
5. Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.
6. Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.
7. Нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентностей для життя.
8. Справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти.
9. Сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу.

